

ADLİ SOSYAL HİZMETİN TARİHSEL GELİŞİMİ ADLİ SOSYAL HİZMETİN TANIMI

Adli sosyal hizmet, sosyal hizmetin hukuk (kriminal ve medeni hukuk) alanındaki işlevselliğidir. Adli sosyal hizmet; çocuk ve yetişkin faillerle ve suçların mağdurları ile çalışan politika, uygulama, yasalar ve cezalar ile ilgilenen bir alandır. Adli sosyal hizmetin ilgili olduğu alanlar; ıslah, şartlı tahliye, adli tıp, gençlik hizmetleri, kefaret olarak sıralanabilir.

ADLİ SOSYAL HİZMETİN TARİHSEL GELİŞİMİ

1800'lerin başlarında gençler başına buyruk ve kontrol edilemez görülmekte ve cezaevlerinde yetişkin faillerle beraber kalmaktaydılar. 1825'te çocuk ve gençler için ayrı kurumlar açılmıştır. 1879'da Ulusal Hayırseverlik ve Islah Konferansı düzenlendi. Amerika Birleşik Devletleri'nde ilk çocuk/ergen mahkemesi 1899 yılında Chicago Kadınlar Kulübü'nün çabaları ile Illinois'de açılmıştır. Çocuk/Ergen Psikopatik Kurumu, William Healy tarafından açılmış ve mahkemeye çıkmadan önce psikolojik sorunları olan çocukları saptama görevini yerine getirmiştir. 1915 ve 1920 yılları arasında polis güçleri içinde kadınlar bürosu kurulmuştur. 1919 yılında Chicago'da 29 polis sosyal hizmet uzmanı bulunmaktaydı. 1929 ekonomik krizi ile halkın gözünde hükümete sosyal refah sağlama konusundaki güven sarsılmıştır. 1930'larda insanların yoksulluğuna bireylerin değil aslında sistemin neden olduğu düşüncesi ortaya çıkmıştır. Büyük Buhran ile sosyal hizmet uzmanları kamu hayatında ve hükümet çalışmalarında daha aktif olmaya başlamışlardır.

1930'lar ve 1940'lar arasında birçok psikiyatrik sosyal hizmet uzmanı duygusal rahatsızlıkları olan çocuklar, suça yatkın çocuklar ve suça sürüklenmiş çocukların tedavi edilmesi için işe alınmaya başlamıştır. Polis birimlerinde çalışan sosyal hizmet uzmanlarının sayısı 1950'lerdeki genç çetelerinin artışı ile artmıştır. 1940, 1950 ve 1960'larda toplum merkezleri kuruldu ve çocuğun suça sürüklenmesini engelleme programları artış gösterdi.

Çocuklar için yenilikçi girişimler, programlar ve bürolar kuruldu. Sokakta çalışan sosyal hizmet uzmanları ortaya çıktı. 1960'ların ortalarında karşımıza çıkan şartlı tahliye alanı sosyal hizmet uzmanlarına yeni roller yüklemişti. 1972'de Massachusetts Gençlik Hizmetleri Departmanı tarafından toplum odaklı alternatif suça itilen çocuklara yönelik programlar ve eğitimler düzenlenmiştir. 1974 yılında ise bu alanda ilk resmî düzenleme olarak kabul edilen Çocukların Suça Sürüklenmesini Önleme Yasası kabul edilmiştir. 1990'lardan Bugüne 1990'larda adli sosyal hizmette mağdur yardımı ve aile içi şiddet konularında ilerleme kaydedilmiştir. Günümüzde kamuoyu failerin değişebileceğine inandığı için adli sosyal hizmet gelişme gösterebilmektedir. Adli Sosyal Hizmetin Bugünkü Durumu Adli sosyal hizmet alanında çalışan veya çalışacak olan uzmanların ideal olarak bazı alanlarda bilgi ve deneyim sahibi olmaları beklenir. Bunlar; teşhis ve risk değerlendirmesi becerileri, insan gelişimi ve insan davranışı bilgisi, işlevsiz davranışların saptanması, çocuk ve yetişkin yasaları, çocuk ve ceza adalet sistemi prosedürleri ve yapısı bilgisi, kriz müdahalesi ve travma tedavisi protokolleri bilgisi, güçler perspektifi ve çözüm odaklı terapi yapabilme becerisi ve ruh sağlığı tedavileri bilgisidir. Amerika'da uyuşturucu ve aile mahkemeleri gibi özelleşmiş mahkemelerin ortaya çıkması ile sosyal hizmet uzmanlarına olan ihtiyaç artmıştır.

TÜRKİYE'DE ADLİ SOSYAL HİZMET ALANININ DURUMU

Türkiye'de adli sosyal hizmetin kavram olarak kullanımı oldukça yeni olmakla birlikte bu alanda uzun yıllardır sosyal hizmet uzmanları görev yapmaktadır. Son yıllarda adli sosyal hizmet uzmanları çocuk mahkemelerinde, aile mahkemelerinde, denetimli serbestlik uygulamalarında, kolluk kuvvetleri çocuk şube müdürlüklerinde, cinsel istismar mağduru çocuklar ile adli görüşmelerin yapıldığı "Çocuk İzlem Merkezlerinde" aktif olarak yer almaktadır. Çocuk mahkemelerinde çalışan sosyal hizmet uzmanları hâkimin kararını daha sağlıklı bir şekilde verebilmesi amacıyla "Sosyal İnceleme Raporu" hazırlamaktadırlar. Bu raporda, Sistem Kuramı ve Güçlendirme Yaklaşımı dikkate alınarak suça sürüklenen çocuğun psikososyal ve ekonomik durumunun değerlendirildiği ve müdahale planının da bulunduğu bilgiler yer alır. Ayrıca bu raporla suça sürüklenen çocuk için ne tür bir müdahale planının oluşturulacağı ve çocuğun tekrar suç işlemesinin önlenmesi için nelerin yapılacağı yer almaktadır. Aile mahkemesinde çalışan bir sosyal hizmet uzmanı ise çatışmalı boşanmalar sırasında çocukların velayetinin kime verileceği konusunda ebeveynlerin her ikisi ile ayrıntılı görüşmeler yaparak ve yaşam koşullarını inceleyerek bir sosyal inceleme raporu hazırlar. Adliyelerde sosyal hizmet uzmanları ayrıca "çocuk icrası" ile ilgili uygulamalarda yer alır. Çocuk icrası, çocuğun velayetini alan ebeveynlerden herhangi birinin çocuğu diğer ebeveyne göstermemesi durumunda çocuğunu görmeyen

ebeveynin icra yoluyla çocuğunu gördüğü bir uygulamadır. Denetimli serbestlik uygulamalarında ise sosyal hizmet uzmanları “denetim görevlisi” olarak adlandırılmaktadır.

Çatışan Değerler: Ceza Adalet ve Sosyal Hizmet Ceza adalet sistemi terimleri olan cezalandırma, sıfır tolerans, suçlu kişiliği; sosyal hizmet terimleri olan güçlendirme, güçler perpektifi, sosyal adalet, kültürel yetkinlik ile çatışmaktadır. Ceza adalet sistemi içinde son zamanlarda yeni bir yöntem kullanılmaya başlanmıştır. Müracaatçının motivasyonuna odaklanan bilişsel odaklı bu yöntem Miller ve Rollnick tarafından geliştirilmiştir. Geliştirilen bu yöntemin adı motivasyonel görüşmedir. Müracaatçıya hayatında ve düşünce yapısında neyin yanlış olduğunu söylemek yerine olumlu ve belirli ifadelerle odaklanılır ve değişme farkındalığı ve isteğinin müracaatçının kendisinden gelmesi beklenir. Motivasyonel görüşme kanıta dayalı bir uygulamadır. Türkiye’de de motivasyonel görüşme tekniklerine ilişkin Adalet Bakanlığında, sosyal hizmet uygulamaları mevcuttur. Sosyal hizmet adli sistem içinde baskın olan ve politika veya yasaların şekillenmesini etkileyen bir meslek değildir. Ancak; toplum seviyesinde sistemin değişmesi için savunuculuk yapmak çok önemlidir. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanları ve öğrencileri yerel yasa yapıcıları, lobi çalışmalarını, yasal forumları ziyaret etmeli ve onlara az maliyetle insanlara nasıl yardımcı olabileceklerini anlatmalıdırlar.

Onarıcı Adalet: Ceza Adalet ve Sosyal Hizmet Arasındaki Köprü Onarıcı adaletin faillerin mağdurlara yaşattığı zararlar ve toplum arasındaki ilişkiye odaklanarak toplumun bağlarını güçlendiren bir değerler takımı vardır. Onarıcı adalet; failleri, direkt olarak mağdurlar ve topluma karşı sorumlu tutan birtakım girişimlerin bir bütünüdür. Onarıcı adaletin başlangıcı 1970’lerde Kanada’daki dinî liderlerin pasif ve toplumsal karar verme yöntemlerinden esinlenerek failer ve mağdurlar arasında görüşmeler yapması ile başlamıştır. Bundan sonra fail ve mağdurun bir araya getirilmesi hareketi başlamış ve yayılmıştır. Onarıcı adaletin amacı mağdurun ihtiyaçlarının karşılanması ve suç ile ortaya çıkan toplumsal zararın telafi edilmesidir. Cezalandırıcı adalet sisteminin aksine onarıcı adalet daha ilgili bir yaklaşıma sahiptir. En sık kullanılan onarıcı adalet programı fail-mağdur görüşmesidir. Kurum veya toplum hizmeti de oldukça yaygın kullanılır. Aile grup görüşmesi ve iyileşme çemberleri de Yeni Zelanda ve Kanada’da sıkça kullanılmaktadır. Kişinin onuru ve değeri sosyal hizmetin bir diğer değeridir. Onarıcı adalet ile hem failin hem de mağdurun onuru korunmuş olur. Onarıcı adalet; geleneksel ceza adalet süreçleri ve sosyal hizmet etiği arasındaki boşluğu kapatır. Onarıcı adalet uygulamaları; dışlayıcı değil bütünleştirici bir bakış açısına sahiptir.

ADLİ SOSYAL HİZMET: SOSYAL ADALET VE İNSAN HAKLARI ODAKLI UYGULAMA

İçinde insan hakları ve sosyal adaletin de olduğu, yetkinlik odaklı eğitimler, adli sosyal hizmet uzmanlarının yaygın olarak kullandıkları becerileri artırmıştır. Bu beceriler arasında savunuculuk ve politika reformu çabaları, baskı altındaki gruplara yardım etme vardır. Sosyal Adalet Adaletsiz uygulamaları sona erdirmek için çocuk ve ceza adalet sistemlerinin dönüştürülmesi gibi sosyal adalet çabaları; sosyal hizmet uzmanlarının çabalarını yöneltecekleri yeni alanlardır. Aile Adaleti Umudu Son zamanlarda adli sosyal hizmet içinde gelişen yeni bir akım çocuk veya ceza adalet sistemi yerine aile adalet sistemi modelidir. Bu modelin tutuklanmadan, tahliye kadar adalet sisteminin her aşamasında kullanılabilmesi öne sürülmektedir. Aile adalet sistemi oldukça umut vericidir çünkü failin rehabilitesinde aileyi kullanır, mağdur kişilerin bakımı ve tedavisi için süreklilik getirir. İnsan Hakları Adli sosyal hizmet alanında ortaya çıkan bir diğer güncel akım ise tüm dünyada da ortaya çıkan insan hakları hareketidir. İnsan hakları elbetteki sosyal hizmet etik ve değerleri ile uyumludur. Adli sosyal hizmetin geleceği, sistem değişiminden geçtiği için bu değişim süreçlerinin insan haklarında dayandırılması oldukça yerinde olacaktır. İnsan hakları ve sosyal adalet stratejileri adli sosyal hizmet uygulama ve araştırmalarında baskın olmaya başlamıştır.

Suçta itilen çocuklar, ceza adalet, sağlık hizmetleri, göç, ruh sağlığı, mağdur hakları, kadın hakları, ırk-etnik köken hakları ve LGBT’li bireylerin hakları gibi konularda çalışmalar gerekmektedir. Adli sosyal hizmet uzmanı, cezaevi şartlarının iyileştirilmesi, mahkûmların rehabilitasyonu, psikolojik destek alması, boş zaman aktivitelerine katılabilmesi gibi konularda çaba gösterebilir. Adli sosyal hizmet uzmanları, insan hakları temelinde kendi yerel toplumlarında bu tür çabalar içinde olurlarsa önemli değişimler ortaya çıkacaktır.

ADLİ SOSYAL HİZMETİN AMACI VE ADLİ SOSYAL HİZMET UZMANININ ROL VE İŞLEVLERİ

1960'larda adalet sistemi içerisindeki sosyal hizmet programları gençler ve çocuklar için kullanışlı hizmetler sunmuş olsa da suçlular için yapılan tedavi müdahaleleri ile ilgili hayal kırıklıkları giderek yaygınlaşmıştır. Rehabilitasyonun başarısızlığı ile birlikte, adalet sistemi içindeki sosyal hizmetler de başarısız olmuştur. Toplum içindeki birçok rehabilitasyon hizmeti yerini, ev hapsi, arttırılmış denetim, para cezası, tazminat gibi bireysellikten uzak, daha çok toplumsallıkla ilişkili müdahalelere bırakmıştır. 1970'lerde vazgeçilmiş olan sosyal hizmet sisteminin nasıl düzeltilebileceğine yeniden kafa yorulmaya başlanmıştır. Suçlu adalet sistemi içinde bir kez daha, suçluları hukuka saygılı durumlarına geri döndürürken ve çevre ilişkilerini tanımlarken sosyal hizmet yaklaşımları kullanılmaya başlanmıştır. Adli sosyal hizmet uygulamaları dünyada gelişirken ülkemizde henüz sosyal hizmet uzmanı istihdam edilmemiştir. Bu alandaki gelişmeler ülkemizde 1980'lerden sonra başlamıştır.

ADALET SİSTEMİ İÇİNDE SOSYAL HİZMETİN YENİDEN TANIMLANMASI

Klasik yaklaşımda cezanın dört amacı vardır. Bunlar;

1. Tüm suçları önlemek,
2. Suçu engelleyemediği zaman suçluyu daha hafif bir suçu işlemeye ikna etmek,
3. Suçlunun gereğinden fazla güç kullanmamasını sağlamak,
4. Suçu mümkün olan en düşük maliyetle kontrol etmektir.

Pozitivist Yaklaşım ise, suç davranışının kaynağının dış etmenlerden etkilendiğini kabul eder ve bu nedenle suçu önlemek için suçluların tedavi edilmesi gerektiğini söyler. Sosyal hizmet ön tedavi mantığını (Pozitivist Yaklaşımı) büyük ölçüde destekler; çünkü bu, sosyal hizmetin sosyoloji ve psikoloji ile ilişkisinin uyumunu göstermektedir. Sosyal hizmetin insancıl prensipleri, suçluların adalet sisteminde tedavi edileceklerini ummaları gerektiğinin altını çizmektedir. Sosyal hizmet uzmanı adalet sisteminin bir parçasıdır; çünkü uzmanlar sistemin sorunlarını çözerler. Adalet sistemi içindeki sosyal hizmet mesleği, suçun kontrolü için sunulan etkili politika önerilerini destekler. Sosyal hizmet uzmanı adalet sistemi içindeki müracaatçıların savunucusu olmalıdır. Suçluların işledikleri suç her ne kadar uzmanın değerleri ile çelişse de savunuculuğu devam ettirmelidir. Bunun yanında da uzman; adalet sistemi ve suçlular arasındaki dengeyi oluşturmak amacıyla sosyal politikaya biçim verilecek yasal hareketlerde görev almalıdır.

YENİDEN YAPILANDIRMA

Adalet sisteminde yeniden yapılandırılan üç müdahale yöntemi vardır. Bunlar; ceza adalet şartları, mahkûm riskleri, ıslah tedavileridir. Ceza adalet şartları, para cezası, tazminat, toplum hizmeti, zorunlu rehabilitasyon gibi adalet sisteminin parametreleridir. Mahkum riskleri; suçlunun toplumla iç içe olmasının olası zararlarını tahmin eden risklerdir. Bu riskler resmî ya da gayriresmî evraklarla takdim edilebilir. Önceden riskler tanımlanır, bu tanımlama; risk parametreleri içinde etkili olan müdahalelerin beklentilerini içerir. Sosyal hizmet uzmanının buradaki rolü program değerlendirmesinde olabilir; çünkü yeniden suç işleme eğilimi gibi riskleri olan kişilere yapılan düzeltici müdahalelerin ham ve eksik tedbirleri var olabilir. Islah tedavisi ise, sosyal hizmet uzmanlarının yeni gündeme göre daha etkili fırsatlara sahip olacakları, daha görünür olacakları yerdir. Sosyal hizmetler, failerin suç durumunun yalnızca tedavi ile ispatlanabileceği durumlarda sağlamaz. İslahevlerindeki tedavi; deneysel bilgisi olan özel şirketler ya da kamu şirketleri tarafından veya tedavi kapasitesine sahip ceza adalet personeli tarafından direkt olarak sağlanmalıdır.

GENÇLER

ABD'deki kolluk kuvvetleri, 2017 yılında 18 yaşın altındaki 809.700 çocuk hakkında tutuklama işlemi yapıldığını ve bu sayının 2007'de gerçekleşen tutuklama sayısından % 59 oranında düşük olduğunu raporlamışlardır. TÜİK 2016 verilerine göre, ceza infaz kurumuna çocuk yaşta hükümlü olarak girenlerin sayısı 982 olarak bulgulanmıştır. Ceza infaz kurumuna hükümlü statüsünde giriş kaydı olanlardan ceza infaz kurumuna girdiği andaki yaşa göre çocuk (12-17 yaş grubu) olanların sayısı bir önceki yıla göre % 13 artarak 982 olarak bulgulanırken, suç işlediği andaki yaş çocuk yaşta olanların sayısı bir önceki yıla göre % 2,3 artışla 9201 olmuştur. Erişkinler için rehabilitasyon anlayışı ciddi şekilde tartışılırken, gençler için temel rehabilitasyon anlayışı kabul edilmiştir. Geçmişte "Genç suçlular, uygun müdahale, terbiye ve yol gösterimi ile üretken halk içinde büyüyen çocuklar olurlar"

anlayışı varken, bu anlayış zamanla değişmiştir. Sosyal hizmet uzmanları, çocuk adalet sisteminde çocuk şartlı tahliyesi konusunda, toplum çalışmacısı, tedavi uzmanı olarak şiddet içerikli çocuk problemlerini çözmek üzere meslekler arası bir yaklaşımla çalışabilirler. Sosyal hizmet uzmanları aynı zamanda çocukların özgürlüklerinden yoksun bırakılmamaları için savunuculuk rolü üstlenirler.

ADALET SİSTEMİNE SOSYAL HİZMETİN DÖNÜŞÜ

Sosyal hizmetin amacı doğrultusunda işlevselliği, çok yönlü ancak bütünleştirilmiş bir yaklaşımı gerektirmektedir. Güncel kullanımıyla Generalist Yaklaşım olarak tanımlanan bu bakış açısı çerçevesinde mesleki fonksiyonlar; danışmanlık, kaynak yönetimi ve eğitim olarak sınıflanmaktadır. Danışmanlık sürecinde sosyal hizmet uzmanı, birey, aile, grup, organizasyon ve toplumların fonksiyonelliklerini geliştirecek alternatifleri araştırırken, yetkin kılma, yönlendirme ve planlayıcılık rollerini üstlenir. Kaynak yönetimi fonksiyonu kapsamında sosyal hizmet uzmanı, müracaatçılar için olası kaynakları araştırmanın yanı sıra mevcut kaynakların aktif kullanımını sağlar. Eğitimcilik fonksiyonu kapsamında, sosyal hizmet uzmanı ve müracaatçı sistemi arasında güçlendirmeye ilişkin bilgi aktarımı söz konusudur. Sosyal hizmet uzmanlarının temel fonksiyonları bazında ele alınan rolleri sırasıyla mikro (bireyler ve aileler), mezzo (organizasyonlar ve resmî gruplar) ve makro (toplum ve topluluklar) düzeylerde müdahalelere karşılık gelmektedir.

İŞ BİRLİĞİ

Polis karakollarında çalışmak üzere sosyal hizmet uzmanını dâhil etme çabaları, kurumlar arası fikir birliğinin bazı klasik deneyimleri vurgulaması ile sağlandı. Hem sosyal hizmet uzmanları, hem de polisler başlangıçta birlikte çalışma konusunda endişeli olduklarını ortaya koymuşlardır. Sosyal hizmet uzmanları ve polisler diğer mesleklerin alt kültürünü anlamadan yoksundu. Onların değer, etik, metot ve çeşitli müracaatçı gruplarına karşı tutumları, her farklı grup içinde çalışanlarda olabileceği gibi farklıydı. Sonuç olarak; her iki meslek de birlikte nasıl çalışacaklarını bilmiyorlardı.

Onlar birlikte çalışırken, çalışma sistemlerini, hangi alanlarda birbirlerinden faydalanabileceklerini öğrendiler. Diğer mesleklerle çalışmak, sosyal hizmetin gelişmesinde araç olabilir. Sosyal hizmet, geleneksel bir takım çalışmasına, hemşire, eğitici, sağlık personeli, psikiyatrist, psikolog, avukat ve asker ile hizmet koordinasyonuna sahiptir. Bu çoklu yapıdan farklı bilgi, deneyim ve pratik elde edilebilir. İş birliğinin öneminden bahsederken aslında disiplinler arası iş birliğinden önce, değişim fikrine ve açıklığa izin verecek sistemlerin, değişim kapasitesi ve arzusunun olması gerekmektedir.

MÜFREDAT

Ceza adaleti alanında çalışan sosyal hizmet uzmanları, hukuk bilgisine, adli sosyal hizmet uygulamalarının bilgi, beceri ve değerlerine sahip olmalıdır. Alanda, sosyal hizmete katkısı henüz kabul edilmeyen ve kalıpları henüz tanımlanmamış olan yeni hizmetlerle çalışmaya yetenekli sosyal hizmet uzmanlarına ihtiyaç vardır. Adli sosyal hizmet eğitiminde genel hedef; öğrenciye sınıfta fırsat sunmak ve alanda deneyimleyerek öğrenmesini sağlamak olmalıdır.

Adli Sosyal Hizmet Uzmanlarının Olası Roller ve Aktiviteleri

Danışmanlık: Psikososyal danışmanlık, ara buluculuk ve grup danışmanlığı yapmak,

Rapor Yazmak: Mahkeme raporları, sosyal inceleme raporları,

Vaka Yöneticisi, - Araştırmacı ve Değerlendirici,

Savunuculuk: Vakaları veya yasaları savunmak,

Bilirkişi: Mahkeme tanımlığı olarak sıralanabilir.

ADLİ SOSYAL HİZMET ALANINDA SUÇLU PROFİLİ

Suçlu Profili Oluşturma suçun meydana geldiği alandan, görgü tanığından, kurbandan ve otopsi raporlarından toplanan bilgi ile suçu işleyene ait özelliklere ulaşmayı ve böylelikle suçlunun profilini çıkarmayı amaçlayan bir suç araştırma tekniğidir. Şüpheli Listesinin Daraltılması Failinin tam olarak bilinmediği suç olaylarında yüzlerce şüpheli, güvenilir olmayan ipuçları, doğru olmayan itiraflar ve kafa karışıklıkları gibi unsurlar olayı araştıran ve suçluyu bulmaya çalışan polis için büyük bir iş yüküne neden olmaktadır. Bu tür vakalarda polis şüpheli havuzunun çok geniş olması nedeniyle suçluya ulaşma konusunda önemli ayrıntıları göz ardı etme gibi yanlışlıkları kolayca yapabilmektedir. İşte böylesi durumlarda suçlu profili oluşturucusu devreye girerek şüphelilerin sayısını sağlıklı bilgiler ışığında daraltarak, suç olayının aydınlatılmasına katkıda bulunabilir.

Suçluların Sınıflanmasına Yönelik İlk Çabalar Cesare Lombroso (1835-1909) resmî bağlamda istatistiksel olarak suçluları sınıflandırmaya çalışan ilk Kriminolog olarak bilinmektedir. Orduda doktor olarak çalışan Lombroso birbirine yakın suçluların ırk, yaş, cinsiyet, fiziksel özellikler, eğitim ve coğrafi bölge bakımından karşılaştırıldığında köken ve motivasyon açısından suç davranışının daha iyi anlaşıldığını ve tahmin edilebildiğini belirtmiştir. Suçlu Profili Oluşturmada Amaçlar Profil oluşturulmada amaç her şeyden önce suç ve adalet sistemine yardımcı olmak ve suça karşı mücadele etmektir. Bu bağlamda üç ana amaç vardır. Bunlar sırasıyla

i) Suç ve adalet sistemine suçlunun sosyal ve psikolojik değerlendirmesine dair bilgi sağlamak,

ii) Suç ve adalet sistemine suçlunun sahip olduğu kişisel eşyalar hakkında psikolojik değerlendirme yapmak. Bu amaç özellikle suçluyu araştıran dedektifin elinde belirgin bir şüpheli varsa oldukça önemli olmaktadır.

iii) Görüşme önerileri ve stratejileri sağlamak. Konu anlaşıldığında, suçlu profili paketi uygun ve etkili görüşme ve sorgulamaya dair bilgiyi içermelidir (Holmes ve Holmes, 2002).

Suçlu Araştırma Analizi Ault ve Reese (1980), suçlu profili oluşturmayla ilgili ilk makalelerinde profil oluşturmayı suçlunun suç işlemeye dair motivasyonunu ve kişiliğini tanımlamaya yardımcı olabilecek olay yerindeki kanıt parçalarını tanımlama ve yorumlama süreci olarak

değerlendirmişlerdir. Literatürde evrensel olarak ilk kabul edilen Suçlu Profili oluşturma uygulaması Psikiyatrist Dr. James A. Brussel'in 1956 yılında New York şehrinde yaşanmış ve medya tarafından o dönemde "Çılgın Bombacı George Metsky" vakası olarak adlandırıldığı olaya dayanmaktadır.

SUÇLU PROFİLİ OLUŞTURMADA FARKLI YAKLAŞIMLAR

FBI Yaklaşımı Suçlu profili oluşturma tekniği 1970'li yıllarda Amerika'da peşi sıra ortaya çıkan seri tecavüz ve cinayet vakalarının faillerine yönelik kişisel bilgi toplayabilme amacıyla doğmuştur (Ainsworth, 2002). FBI içinde kurulan "Davranış Bilimleri Ünitesi" tarafından geliştirilen "suçlu profili oluşturma tekniği" Amerika Birleşik Devletleri'nde çocuk ve kadına yönelik vuku bulan cinsel saldırı (tecavüz) içerikli cinayetler konusunda hem ayrıntılı bilgiye ulaşmayı, hem de bu bilgiyi geniş tecrübeye ve bilgiye sahip FBI çalışanları arasında kullanmayı hedeflemiştir (Jackson ve Bakerian, 1997). İstatistiksel Yaklaşım İstatistiksel yaklaşım olay yerinde bulunan bilgi ve çeşitli davranış analizleri ile suçlunun karakter özellikleri ve psikolojik sürecine ulaşılmasını hedefleyen bir teknik temeline dayalıdır (Alison, Goodwill, Almond, Heuvel ve Winter, 2010). Jeografik Yaklaşım Jeografik suçlu profili oluşturma tekniği; suçu işleyen kişinin yaşadığı yerin, suçların mekân içindeki dağılımlarına (spatial distribution of crimes) bakılarak tahmin edilebileceği düşüncesi temeline dayanmaktadır (Palermo ve Kocsis, 2005).

İngiltere'de David Canter ve Amerika Birleşik Devletleri'nde Darcey Kim Rossmo bu yaklaşımda öne çıkan iki önemli lider figürlerdir. Modus Operandi Modus Operandi (MO) Latincece operasyon metodu anlamına gelmektedir. MO bir suçlunun bir suç davranışını başarıyla gerçekleştirmek amacıyla sergilediği davranışlar olarak tanımlanabilir (Burgess vd. 1997). Bir suçlunun Modus Operandi'si o suçlunun suçu nasıl işlediğini yansıtmaktadır. MO, suçlunun motiflerinden ve imza görünüşlerinden farklıdır; çünkü MO suçlunun neden suçu işlediğiyle ilgilidir. Suçun İmzası Signature terimi teoride suçlunun suç işlerken psikolojik ve duygusal ihtiyaçlarına yanıt veren davranışlarını tanımlamak için kullanılmaktadır (Geberth, 1996). Signature terimi aynı zamanda suçun failinin daha önceden herhangi bir suç geçmişinin ve tutuklanma durumunun olup olmadığını ortaya çıkarmaya yardımcı olmaktadır (Jackson ve Bakerian, 1997, akt. Alison ve ark., 2002).

TÜRKİYE'DE SUÇLU PROFİLİ

Türkiye’de suçlu ile ilgili ilk çalışmalar Cumhuriyet’in ilk yıllarında başlamıştır. Çeşitli dönemlerde istatistikçiler ve ceza hukukçuları tarafından üniversitelerin ve resmî kurumların desteği ile suçlar üzerine ciddi araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Türkiye’de genel suçlu profilini ortaya koymaya yönelik ilk sosyolojik araştırma 1992 yılında “Türkiye’de Suçlular” adıyla kitaplaşan çalışmadır (İçli, 1992, akt., İçli, Arslan, Başpınar, Bahtiyar, Dinler ve Altay, 2007). Türkiye’de toplam suçluluk içerisinde adam öldürme, yaralama ve hırsızlık suçlarının oranı görece olarak yüksektir. (Öğün, ve ark.).

Suçluların medeni hal ve yaş dağılımlarına bakıldığında gasp-kapkaç suçlularının hiç evlenmemiş gençler (16-25 yaş), dolandırıcılık suç faillerinin ise evli ve daha yaşlı (46-55 yaş) grubunda oldukları görülmektedir. Suçlu Profili Oluşturanlar Suçlu Profili oluşturan veya bir diğer tabirle suçlu profilini oluşturan kişi terimi genelde medya tarafından bir suç eyleminin failine ulaşılmasında başarısız kalındığında o suç eylemini gerçekleştiren kendi yöntemleriyle bulan ve olayı aydınlığa kavuşturan kişi olarak tanımlanmaktadır (Canter ve Alison, 1999).

Profil Oluşturma Etiği Her yöntem gibi profil oluşturma yönteminin de kendine has birtakım etiği bulunmaktadır. Mesela bir Klinisyen bilgileri hangi gizlilik ilkesini ihlal ederek polise ifşa etmişse bu davranışının haklılığını ortaya koyma konusunda hazırlıklı olmalıdır. Suçlu Profili Oluşturma Yönteminin Güvenilirliği Suçlu profili oluşturma metodunun yararlılığı kadar güvenilirliği de tartışmaya açık bir konudur. Suçlu profili oluşturma yönteminin kabul edilebilirliğinin önündeki ana engel bu yöntem kullanılarak elde edilen kanıtların yeterince güvenilir olup olmadığı ve bu yöntemin bir uzmanlık alanı olup olmadığı sorusudur (Freckelton, 2008). Maalesef suçlu profili metodu her ne kadar uzmanlıkla uygulansa da suçu çözme konusunda sınırlı bir beceriye sahiptir.

Mahkeme Ortamında Profil Oluşturma Suçlu profili oluşturma konusunda uzman olduğu düşünülen kişiler sıklıkla adli konularda yardımcı olmak amacıyla mahkemelere tanıklık etmeleri için çağrılmaktadırlar (Turvey, 2008). Yasal sistemler uzman görgü tanıklarını yaklaşık olarak 700 yıldır kullanmaktadır (Bank ve Packer, 2007). Uzman Görüşüne Yönelik Eleştiri Kriminal profil oluşturmada uzman görüşüne yönelik önemli bir “şüphencilik” bulunmaktadır. Bir eleştirmen son zamanlarda psikiyatrist ve psikologların suçun şüphelilerine yönelik profil oluşturmada bir uzmanlıklarının olmadığına dair görüş belirtmiştir.

ADLİ SOSYAL HİZMETLER SUÇLU PROFİLİ OLUŞTURMA YÖNTEMİNİN NERESİNDE YER ALABİLİR

Bilindiği üzere Türkiye’de suça karışan gerek yetişkin gerekse çocuk grubuyla sosyal hizmet uzmanı gelişmiş ülkelerde olduğu gibi çalışmaktadır. Yetişkin suçlularla daha çok Adalet Bakanlığına bağlı Ceza ve Tevkif Evlerinde çalışılırken, suça sürüklenen çocuklarla 2005 yılında yapılan bir düzenlemeyle birlikte Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı Çocuk Destek Merkezlerinde ve Adalet Bakanlığına bağlı Denetimli Serbestlik Merkezlerinde çalışılmaktadır. Denetimli Serbestlik Kavramı Kişinin işlediği bir suç nedeniyle; tutuklanması ya da mahkemece hakkında mahkumiyet kararı verilmesi sonucunda ceza infaz kurumuna girmesi yerine, cezasını toplum içerisinde gözetim ve denetim altında çekmesini ifade eder. Bir başka ifade ile ilgili mahkemece hakkında mahkumiyet kararı verilip, cezaları ertelenen, salıverilen ve hakkında hapis cezası dışında herhangi bir tedbire hükmedilen çocuk, şüpheli, sanık veya hükümlü için yine mahkemece belirlenen koşullar ve süre içinde, denetim veya denetleme planı doğrultusunda, kişilerin toplum içerisinde izlenmesi, iyileştirilmesi, psikososyal sorunlarının çözülmesi, salıverme sonrası korunması, toplum ile bütünleşmesi ve buna benzer her türlü ihtiyaç alanlarında program ve kaynak sağlama, bilgilendirme, yönlendirme ve yardım hizmetlerini kapsayan toplum temelli bir uygulamadır (Güngör, 2008).

Sosyal İnceleme Raporu

Sosyal İnceleme Raporu; şüpheli veya sanığın kendisinin ve çevresinin sistemli bir bakış açısıyla değerlendirildiği ve toplumla bütünleşmesi amacıyla ihtiyaç duyduğu her türlü hizmet, program ve kaynaklarla ilgili önerileri içeren, soruşturma ve kovuşturma sırasında şube müdürlüğünde görevli denetim görevlisi tarafından hazırlanan rapordur (Kurt, 2008).

SUÇ KURAMLARI

Sosyal Organizasyonsuzluk (Social Disorganization) Kuramı Bu kuram, Park ve Burgess'in Chicago kentinde daha önceden gerçekleştirdikleri araştırmalardan esinlenerek geliştirilmiştir. Özellikle 1860-1910 yılları arasında endüstrileşme ve kitlesel göçler sonucunda Chicago kentinin nüfusunda hızlı bir artış olmuş ve buna bağlı olarak kentte çok önemli sosyokültürel ekonomik ve demografik problemler ortaya çıkmıştır. Bu durum sosyal bilimcilerin bu alana yönelmelerine neden olmuş ve ilk olarak Park ve meslektaşları, kentteki nüfus artışıyla birlikte ortaya çıkan bu gelişmeleri, insan- çevre etkileşimi çerçevesinde ele almışlardır. Park ve meslektaşının geliştirdiği İnsan Ekolojisi Kuramı, daha sonraları Shaw ve McKay tarafından suçluluk araştırmalarına uygulanarak daha gelişkin bir düzeye getirilmiştir. **Sosyal Organizasyonsuzluk Kuramı bu nedenle;** Ekolojik Yaklaşım veya Chicago Okulu olarak da adlandırılmaktadır. Bu kuram suç olgusunu; Gelişme Bölgeleri (Growth Zones), Suçluluk Alanları (Delinquency Areas) ve Çember Teorisi (Concentric Zone) gibi kavramsallaştırmalar üzerinden analiz etmektedir. Park ve Burgess (1925), sosyal düzensizlik çalışmalarında yüksek suç oranlarını açıklamak için suçlu yerine bölgenin özelliklerini incelemişler ve "doğal şehir bölgeleri" fikrini geliştirmişlerdir. Özellikle Burgess'in "Çember Teorisi" olarak bilinen teori, şehri beş bölgeye ayırır. Bu bölgeler tek merkezli merkezî iş çevreleri bölgesinden, şehrin dışında oturanların yerleşim bölgesine doğru çemberler oluştururlar. Her bölgenin kendine özgü yapısı, kültürü, organizasyonu, kendine has sakinleri vardır.

I. bölge Chicago'nun iş merkezidir.

II. bölge geçiş bölgesidir. Bu bölgede akıl hastalığından suça kadar her tür sapma oranları en yüksek düzeydedir. Bu bölgede şehrin en ucuz evleri, lokantaları vardır ve bu evlerde fakir insanlar yaşar. Parasal olanakları artan kişiler bu bölgenin dışına taşınır, onların yerine yeni göçmenler gelir.

III. bölgede işçi sınıfının evleri vardır. Bu bölgede yaşayanların işleri onların şehrin dış bölgelerinde yaşayanların sahip oldukları bazı imkânlarla sahip olmalarına olanak sağlar.

IV. bölgede orta sınıf profesyoneller ve küçük iş sahipleri yaşar.

V. bölge ise şehrin en dış bölgesidir ve burada uydu kentler ve banliyo bölgesi vardır (Reid,1982; akt. İçli, 2007). Burgess'e göre merkezden çevreye doğru gidildikçe suç oranlarında azalma görülür.

Sosyal Organizasyonsuzluk Kuramı; heterojen yapı, çöküntü bölgeleri, sosyal hareketlilik, sanayileşme ve kentleşme gibi değişkenlerin, doğrudan veya dolaylı olarak suçluluk üzerindeki etkilerine dikkat çekmektedir. Anomi Kuramı Anomi Kuramı, Durkheim'in analizlerinden yola çıkılarak Robert Merton tarafından geliştirilmiştir. Bu kurama göre toplumsal yapı, suçluluğu açıklar. Anomi kuramının gelişmesinin ilk aşamasında Durkheim, anomi kavramını sapıcı davranışı açıklamada kullanmıştır. Özellikle toplumda eşit olmayan süreçlerin yaşanması ile dezavantajlı gruplarda yer alan kişilerin avantajlı gruplara yönelik kıskançlık yaşamaları olarak açıklamıştır (Cloward, 1968; Akt: Demirbaş, 2001).

Anomi, suçu bireysel, psikolojik ya da biyolojik etmenlerin bir ürünü olmaktan çok toplumsal yapı çerçevesinde açıklama amacını güden bir görüşür (Dönmezer, 1994). Durkheim tarafından ortaya atılan ve Merton tarafından geliştirilen bu kurama göre, anomi normsuzluk demektir. Eğer bir toplumdaki kültürel ve sosyal yapıda bütünleşme yetersizse, toplumca istenen davranışları engelleyen sosyal-yapısal özellikler geçerli ise anomiyeye doğru bir gidişten, yani normların yıkılmasından söz edilebilir. Merton, genel olarak toplumlar tarafından tanınan ve belirlenen başarı hedeflerini (toplumun üyeleri tarafından ulaşılmaması gereken zenginlik ve mesleki tanınma gibi) ortaya koymuştur. Bu hedeflere ulaşmak için çalışma ve miras gibi yasal yollar vardır. Bununla birlikte, belirtilen hedeflere, mevcut araçlarla, herkesin, aynı şekilde ulaşması mümkün olmadığından, sapma davranışlar ortaya çıkmaktadır. Belirli bir statüye sahip olanlar, toplumun koyduğu hedeflere meşru yollardan kolayca ulaşabilirlerken, belirli bir statüye sahip olmayanlar, aynı hedeflere meşru yollardan ulaşmakta zorlanmaktadır.

Anomi yukarıda da bahsedildiği üzere kişinin toplumsal hedeflere ulaşamaması durumunda kendi kurallarını oluşturması yani normsuzluktur. Suçluluk ise söz konusu anomik (normsuzluk) sosyal yapının bir sonucu olarak ortaya çıkan davranışlardır. Çünkü meşru yollarla bu hedeflere ulaşamayan kişiler, ihmal edilmiş durumları nedeniyle, bu amaçlara ulaşmak için yüksek bir olasılıkla, sapıcı davranışlara yöneleceklerdir (Demirbaş, 2001). Bireylerin toplumdaki kurumsallaşmış süreçlere yeterince vurgu yapmadan başarı hedefine vurgu yapan kültüre adapte olabilmek için verdikleri

tepkileri Merton beş bireysel adaptasyon türünü; uyumluluk, yenilikçilik, şekilcilik, geri çekilme ve isyan olarak sınıflandırmıştır (Merton, 1957; Korkmaz ve Kocadaş, 2006; Gölbaşı, 2008; Kızmaz, 2005). Alt Kültür Kuramları Merton ve Durkheim'in geliştirdikleri Anomi kuramı, çocuk ve yetişkin suçluluğunun alt kültür kuramlarına çerçeve oluşturmuştur. Alt kültür teorilerini genel olarak, çocuk veya genç çeteler içerisinde yer alan alt sınıfa mensup bireylerin, sapma ve suçluluk durumları üzerine odaklanmış kuramlar olarak görmek mümkündür. Alt kültür kuramları, toplumda belli grupların veya alt kültürlerin suçu onayladığını veya en azından, suça neden olan değerlere sahip olduklarını ileri sürerler. Böylece bu gruplarla etkileşime giren bireyler zamanla grubun sosyal değerlerine uyum gösterirler ve suçlu faaliyetler içinde yer alırlar. Örneğin, hırsızlık yapan bir kişi, grubun diğer üyelerinden hırsızlığın iyi, en azından izin verilebilir bir davranış olduğunu öğrenebilir (İçli, 2007: 98; Ümit, 2007: 84).

Kuramın öncülerinden Cohen, suç alt kültürünün bir kural dizisi değil, saygın yetişkin toplumun normlarından farklılaşan hatta çatışan bir yaşam biçimi olduğunu söylemektedir. Çocuk suçluluğunun en fazla işçi sınıfı çocuklarında gözlemlendiğini söyleyen Cohen, bir sosyal tabaka içinde yaşarken çocukların hepsinin orta sınıf ölçüm çubuğu ile değerlendirildiklerini ve bu değerlendirmede başarılı olabilmek için gereken rekabet koşullarından mahrum olduklarını ifade etmiştir. Bu mahrumiyet sonucunda ise çocuklar hayal kırıklığı yaşamakta ve ait oldukları orta sınıf değerlerini lanetlemeye yönelmektedirler (Cohen, 1971).

Aykırı Birleşme Kuramı Edwin H. Sutherland (1949); suçu, farklılaşmış birlik dediği şeyle ilişkilendirmektedir. Çeşitli alt kültürlerin bulunduğu toplumda, kimi toplumsal çevreler yasa dışı etkinlikleri özendirme eğilimi gösterirken, ötekilerde bu eğilim bulunmaz. Kişiler, suç normlarını benimseyen insanlarla birlik olarak suça yönelirler. Sutherland'a göre suç davranışı, çoğu kez, birincil gruplar, özellikle de gizli gruplar içerisinde öğrenilmektedir. Bu kuram, ruhsal farklılıkların suçluları öteki insanlardan ayırdığı görüşüne karşıttır. Kuram suç etkinliklerinin tıpkı yasaya uygun davranışlarda olduğu gibi öğrenildiğini, onlarla aynı gereksinim ve değerlere yöneltildiğini ileri sürmektedir. Hırsızlar tıpkı geleneksel işlerde çalışanlar gibi para kazanmak ister ve bunu gerçekleştirmek için yasa dışı yollara saparlar (Giddens 2000). Sutherland'a göre, suçlu davranış çocuklukta öğrenilir, suç elverişli koşullar ortaya çıktığında da kişinin suçlu davranış kalıplarıyla ve suçlu gruplarla etkileşim sıklığına ve yoğunluğuna bağlı olarak ortaya çıkar (akt. Ümit, 2007).

Aykırı Güçlendirme Kuramı Öğrenme sürecine daha yeterli açıklamalar getirebilmek için Robert L. Burgess ve Ronald L. Akers bu teori'yi geliştirmiştir. Amaçları, Sutherland'ın teorisini daha genel davranış teorisi olan B.F. Skinner'in çalışmasıyla bütünleştirmektir. edilir.

Davranış, olumlu ödülleriyle güçlendirilir, negatif uyarıcı (ceza) veya ödülün kaybedilmesiyle zayıflatılır (negatif güçlendirme). İnsanlar, onlar için önemli olan başkalarından, belirli davranışları iyi veya kötü olarak tanımlayan normları ve uyum biçimlerini öğrenirler. Bu tanımlar, davranışın güçlendirilmesinde ve davranış için ipucu rolü oynamada önemlidir. İnsanlar davranış hakkında ne kadar çok olumlu tanıma sahip olurlarsa, o tür davranışta bulunmaları da o kadar sıklaşır. İnsanlar bu tanımları, arkadaş gruplarından, aileden öğrenebilecekleri gibi okuldan, dinî kuruluşlardan veya diğer gruplardan da öğrenebilirler. Suçla ilgili olumlu veya nötr tanımlar olumsuz tanımlardan daha baskın olursa, tanımlar suça yönelir. Kişiler bir kez suça ilişkin faaliyetlere başarlarsa davranışları çeşitli faktörlerden etkilenir. Sapmış davranış taklitten kaynaklanır ve sosyal destekle devam eder (Siegel 1989; akt. İçli, 2007). Ayırıcı Fırsatlar Kuramı Bu kuram; Anomi ve Alt Kültür teorisi, Sosyal Organizasyonsuzluk ve Aykırılıkların Birleşimi teorileriyle ilişkilidir. Bu teorinin varsayımları, genel olarak çocuk suçluluğu ve yetişkin davranışlarına uygulanmışsa da Coward ve Ohlin bu teoriyi özellikle çocuk suçluluğu alt kültürüne katılım biçimlerine yönelik geliştirmiştir.

Cloward ve Ohlin'e göre, toplumda bağımsız suçlu alt kültürleri vardır. Bu teoriye göre, suçlu alt kültürü alt sınıfta yoğunlaşır. Merton ile aynı fikirde oldukları nokta, geleneksel toplumda kendilerini başarısızlar olarak gören insanların başarı kazanmak için yeni davranışları için yenilikçi yollar aramalarıdır. Yasal yollarla ilerleme konusunda ümitsiz olanlar, benzer görüşteki kişilere katılıp suçlu alt kültürü oluşturabilirler. Grup desteği, onların yasal olmayan faaliyetlere katıldıktan sonra gelişen utanç, korku veya suçluluk duygularını yenebilmelerine yardım eder. Bireylerin suçlu alt kültürüne katılmaları aynı zamanda kişisel başarı kazanmalarını, onaylanmalarını ve doyuma ulaşmalarını sağlar (Siegel, 1989). Bu yaklaşımda hayal kırıklığını girmek için mevcut yollar arasında yapılan tercihi belirleyen dinamikleri açıklamak üzere Sutherland'ın sapmanın sosyal etkileşim için öğrenildiği önerisine başvurulduğu görülmektedir. Onlar alt kültürü, engellenmiş fırsatların yarattığı gerilime kolektif bir uyum süreci olarak görürler. Meşru fırsat kanalları gibi gayrimeşru fırsat kanalları da eşit dağıtılmadığından, üç farklı suç altkültüründen söz edilebilir. Üçünü de oluşturan sosyal gerilim kaynağı anomi üreten engellenmiş meşru fırsatlardır. Farklılığı yaratan ise sapkın uyumda izlenen özgün kanallardır (akt. Ümit, 2007).

Damgalama Kuramı Akers'e göre, insanlar sosyal davranışı operant şartlanma ile öğrenirler, davranış onu takip eden uyarıcı tarafından kontrol edilir. Damgalama yaklaşımı, 1930'larda Frank Tannenbaum tarafından tanımlanmıştır. Tannenbaum, etiketleme sürecinin kişi açısından sonuçları ile ilgilenmiştir.

Ona göre, kişiyi suçlu yapma süreci, etiketleyip, dışlayıp, yaptığı davranış konusunda onu bilinçlendirmek, onun şikâyet edilen özelliklerini pekiştirmek şeklinde işlemektedir. Yani kişinin davranışı, başkaları tarafından değerlendirilmekte, etiketlenmektedir (Reid, 1982; akt: İçli, 2007). Etiketleme teorisyenleri, suçun nasıl bir sosyal etkileşimin ürünü olduğunu göstermeye çalışmışlardır. Onlara göre insanlar, öğretmenler, polisler, komşuları, ebeveynleri ve arkadaşları tarafından bu şekilde etiketlendikleri için sapmış veya suçlu olurlar.

Genel olarak bakıldığında, damgalama teorisinin yanıtını aradığı iki temel soru vardır:

1. Toplumsal olarak sapma nasıl oluşmaktadır veya kuralları kim koymaktadır?

2. Bireyin etiketlenmesi, onun davranışları üzerinde nasıl bir sonuca yol açmaktadır? (Kızılcı, 1996).

Damgalama yaklaşımının öncülerinden olan Becker'e göre suçlu ile suçlu olmayan arasındaki fark, suçlunun sadece etiketlenmiş olmasıdır. Becker'in bu bakış açısından hareket edildiğinde, suçlu bireylerden çok, kural koyucuların suçlu görülmesi gerekmektedir. Aslında suçun bir tanımlama biçimi olarak ele alınmasını gerektiren bazı durumların olduğu bir gerçektir. Nötrleştirme Kuramı Bu kuramın öncülerinden Matza ve Sykes, suçlu çocukların büyük bir bölümünün, eylemlerinden dolayı suçluluk hissettiğini ve bu duyguyla baş edebilmek için de, her türlü rasyonelleştirmeye gittiklerini belirtmişlerdir. Onlara göre, suçlu alt kültürü, işlediği suçu rasyonelleştirebilmesi açısından, kişiye gerekli tüm olanakları sağlamaktadır.

Matza ve Sykes, bu "yaptığını haklı gösterme" durumunu, "Nötrleştirme Teknikleri" olarak adlandırmaktadırlar. Onlara göre genç birey, toplumun genel düzenine aykırı değer ya da davranış biçimlerini değil, bu "nötrleştirme tekniklerini" öğrenmekte, bu suretle de suç işlemektedir (Matza ve Sykes, 1962).

ÇOCUK ADALET SİSTEMİNDE ADLİ SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI

Çocuğun suça sürüklenmesi konusunda pek çok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalar, gelişim sürecinde karşılaştığı pek çok faktör nedeniyle çocuğun suça sürüklendiğini ortaya koymuştur. Yani “suçlu çocuk yoktur suça itilen veya sürüklenen çocuk vardır” yaklaşımı artık dünyada ve Türkiye’de kabul edilen bir yaklaşımdır. Sosyal hizmet açısından bu alandaki yerimizin ne olduğu değerlendirildiğinde göze çarpan ilk konu tarihsel süreçte adli sosyal hizmet alanında sosyal hizmet uzmanlarının varlıklarını ilk gösterdikleri uygulama alanının suça sürüklenen çocuklar alanı olduğudur.

ÇOCUĞUN SUÇA İTİLMESİNİN ÖNLENMESİNE YÖNELİK YAKLAŞIMLAR

Çocuğun gelişimsel özellikleri dikkate alındığında, yaptığı davranışın mahiyetini anlayabilecek ve analiz edebilecek bilişsel düzeye sahip olmadığı anlaşılmaktadır. Suça yönelme nedenleri dikkate alındığında; bir gruba dâhil olma isteği, suçu oyun olarak algılama, can sıkıntısı nedeniyle suç işleme gibi faktörlerin karşımıza çıktığı görülmektedir. Bu nedenle suça itilen çocukların, yetişkin suçlulardan farklı ele alınması gerekmektedir. Gelişmiş ülkelerde çocuğun bu özelliğinden dolayı katı disiplin yöntemleri ve özgürlüğü kısıtlayıcı cezalandırma yöntemleri yerine “alternatif kurum dışı” rehabilite edici yöntemler uygulanmaya çalışılmaktadır. Bu konuda yeniden sosyalizasyonu hedef alan ve çocuğun suçtan arınması için özellikle Alman Çocuk Adalet Sisteminde oldukça iyi uygulamalar bulunmaktadır.

ALTERNATİF KURUM DIŞI REHABİLİTE EDİCİ YÖNTEMLER

Alman Gençlik Adalet Sistemi’nde “alternatif kurum dışı uygulamalar” olarak tanımlanan rehabilite edici uygulamalar, suça itilen çocuğun işlediği suçun karşılığı olarak kapalı ceza infaz kurumlarında değil açık kurumlarda rehabilitasyonunu hedeflemektedir. Yapılan araştırmalar mahkemelerce belirlenen ağır yaptırımların suçlu davranışları engellemediğini, tam tersine hükümlünün tekrar suça yönelme gerekçesi olduğunu göstermektedir. Alternatif sistemde, çocuğun suça itilme nedenlerinin anlaşılabilmesi amacıyla ilçe sosyal hizmet müdürlüğünde çalışan ve gençlik mahkemesi tarafından görevlendirilen bir sosyal hizmet uzmanı, çocuğun ve ailesinin özelliklerini ayrıntılı olarak inceleyen bir sosyal inceleme raporu hazırlamakta ve bu raporu mahkemeye sunmaktadır. Gençlik Mahkemesi Kanunu çerçevesinde, diversiyon tedbir, çalışma yükümlülüğü, sosyal araştırma kursları, gözetme yükümlülüğü, sanık- mağdur uzlaştırma programı tutukevi veya cezaevi yerine oluşturulan projelerdir. Diversiyon programında kişinin etiketlenmesi ve özgürlüğünün kısıtlanması önlenmekte; bireye problem çözümleri konusunda destek verilmektedir.

ÖZGÜRLÜĞÜN KISITLANMASINA ALTERNATİF PROGRAMLAR

Çalışma Yükümlülüğü Getirme Gençlik hâkimince, 14-21 yaş arasında, hafif ve orta ağırlıklı bir suç işlemiş gence, suçunun karşılığı olarak belli bir süreliğine bir kamu kurumunda ücretsiz çalışarak cezasını tamamlaması kararının verilmesidir. Örneğin hırsızlık suçu işlemiş bir genç için üç ay boyunca huzurevine giderek bu kurumdaki işlere yardımcı olması kararı verilebilir. Gözetme Talimatı Bu programın amacı gencin 6 aydan 12 aya kadar, gençlik yardım kuruluşunda görevli bir sosyal hizmet uzmanı ile yoğun bir gözetme içinde olmasıdır. Gözetme talimatı ile gencin kişisel ilişkileri düzenlenmeye, sorunlarının sosyal çevresi içerisinde ortaya konulması ve gencin bir eğitim tedbirine tabi tutulması sağlanmaktadır.

Sanık- Mağdur Uzlaştırma Programları Bu programlar mağdur ve sanık için, çatışmaları taraflar arasında çözmek amacıyla tarafsız bir üçüncü kişi ile birlikte yargı dışı bir savunma ortamı yaratmaktadır. Bu programda, sanık ve mağdurlar genellikle suç olayı öncesi birbirlerini tanımaktadırlar. Suç olayı da genelde iki taraf arasındaki tartışma sırasında olmuştur. Okulda kavgaya karışan ve birbirlerine şiddet uygulayan iki öğrenci arasında uzlaşma için bu tür bir program uygulanabilir. Program sırasındaki bireysel karşılaşma, taraflar arasında olay hakkında açıklama yapma, özür ve zararın tazminini sağlamaktadır. Bu görüşme çoğu kez mağdur ve sanığa yeni roller vermekte ve problem durumunun birlikte çözümünü sağlamaktadır.

ADLİ SOSYAL HİZMET ALANINDA SOSYAL HİZMET MÜDAHALESİ

Çok yönlü ve karmaşık özelliklerin bir araya gelmesi çocuğun suça yönelmesine neden olabildiğinden, sosyal hizmet uzmanları suça sürüklenen çocukların tüm özelliklerini dikkate alarak bir müdahale planı oluşturmakta ve uygulamaktadır. Suça sürüklenen çocuklara yönelik adli sosyal hizmet müdahalesi; Koruyucu- Önleyici, Değiştirici- Geliştirici ve Tedavi edici- Rehabilite edici başlıklar altında incelenmektedir. Sosyal hizmetin temel işlevlerinden biri çocuğun suça sürüklenmeden önce

tespit edilmesi ve buna ilişkin koruyucu önleyici hizmetlerin geliştirilmesidir. Bu hizmetler ülkemizde yeterli seviyede değildir. Adli sosyal hizmet alanında çalışan sosyal hizmet uzmanları tedavi edici ve geliştirici boyutlarda hizmet üretmektedir.

Sosyal hizmet mesleği suça sürüklenen çocuğa ekosistem perspektifinden bakmaktadır. Ekosistem Yaklaşımı'na göre işlevini tam olarak yerine getiremeyen aile çocuğu suça yöneltebilir. Araştırmalar aile ile ilgili pek çok nedenin çocuğun kanunla ihtilafa düşmesine neden olacağını ortaya koymuştur. Bu nedenle, çocuk adalet sistemine giren bir çocuğun ailesinin de incelenmesi, en az çocuğun incelenmesi kadar önemlidir. Sosyal hizmet uzmanları mesleki müdahalelerini yaparken; savunuculuk, eğitici/öğretici, danışmanlık, arabuluculuk, vaka yöneticisi ve sosyal değişme ajanı rollerini kullanmaktadır. Bu rolleri gerçekleştirmek üzere sosyal hizmet uzmanları çocuk adalet sistemi içerisinde; çocuk mahkemelerinde, ceza infaz kurumlarında (hapishanelerde), çocuk destek merkezlerinde ve denetimli serbestlik uygulamalarında görev almaktadır.

ADLİ SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI

Sosyal hizmetin adli sosyal hizmet alanında krize müdahale, mağdurlara yönelik yardımlar, çocuk istismarı, gençlik suçlarını önleme ve okuldan atılmanın önlenmesi, alkol ve madde kullanımının önlenmesi konularında çalışılmaktadır.

TÜRKİYE'DE ÇOCUK ADALET SİSTEMİNE İLİŞKİN DURUM

03.07.2005 tarih ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'na göre bu Kanun'un amacı, korunma ihtiyacı olan (bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuklar) veya suça sürüklenen çocukların korunması, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasıdır. Çocuk Koruma Kanunu'na göre henüz 12 yaşını bitirmemiş olan çocukların ceza sorumluluğu yoktur. Fiili işlediği sırada henüz 12 yaşını bitirmemiş olması, çocuk açısından kusurluluğu mutlak surette ortadan kaldıran bir neden olarak kabul edilmiştir. Türkiye'de suça itilen çocukların rehabilite edilmelerine yönelik alternatif kurumlar ve programlar son derece yetersizdir. Ülkemizde suça sürüklenen çocuklar ağırlıklı olarak ceza infaz kurumlarında özgürlükleri kısıtlanarak "cezalandırma" mantığı ile bulundurulmaktadır.

Gelişmiş ülkelerde, yukarıda değinilen hizmetler maalesef ülkemizde yok denecek kadar az sayıdadır. Ülkemizde suça itilen çocuklar için çocuk eğitim evi, çocuk ceza infaz kurumları ve yetişkin ceza infaz kurumlarında gençlik koşulları bulunmaktadır. Bunun dışında daha hafif suçlar için denetimli serbestlik hizmetleri de mevcuttur; ancak bu hizmet 2005 yılında uygulamaya konulduğu için altyapısı henüz oturmamıştır. Bu nedenle çocuklara yönelik rehabilite edici uygulamalar çok başarılı değildir. 2005 yılında yürürlüğe giren Çocuk Koruma Kanunu'nda çocuğun suça sürüklenmesinin önüne geçebilecek çeşitli tedbirler yer almaktadır. Bu tedbirler; danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma tedbiridir. Ülkemizde bu tedbirlerden en belirginini bakım tedbiridir.

Bakım tedbiri kapsamında Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlı olarak hizmet veren Çocuk Destek Merkezleri (ÇODEM) mevcuttur. Bu merkezlerin amacı, suça sürüklenen veya ceza infaz kurumundan salıverilen çocuklar ile duygusal, cinsel ve/veya fiziksel istismara uğramış ve sosyal rehabilitasyona ihtiyaç duyduğu tespit edilen çocuklardan haklarında bakım tedbiri/ korunma kararı verilenlerin temel gereksinimlerini karşılamak, onların fiziksel, duygusal, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını belirleyerek gerekli müdahaleleri gerçekleştirmek, aile ve yakın çevrelerine dönmelerini veya bir sonraki sosyal hizmet modeline hazır hâle gelmelerini sağlamaktır.

Ülkemizde çok yeni bir hizmet olan bu merkezlerin suça sürüklenen çocukların rehabilitasyonu için henüz yeterli olmadığı düşünülmektedir. Bu kurumlar 2012 yılından itibaren ihtisaslaştırılmaya, revize edilmeye ve çocuklara verilen hizmetler nitelik ve nicelik açısından olumlu yönde değişmeye başlamıştır. Ancak dünya standartları ile karşılaştırıldığında henüz çok geride olduğumuz söylenebilir.

ADLİ GÖRÜŞME

Adli görüşme, bir istismar vakası ile ilgili soruşturmanın kanıt bakımından en önemli unsurudur (Korkman, Pakkanen ve Laajasalo, 2017). Aynı zamanda bir suç olgusu ile ilgili yürütülen soruşturmanın yönü için temel bilgi ve oldukça önemli kanıt sağlayan bir süreçtir (Savage ve Milne, 2007; akt. Shawyer, Milne ve Bull, 2009). Adli görüşmede temel amaç bir suç vakasıyla ilgili mahkeme tarafından kabul edilebilecek doğru, tutarlı ve geçerli bilgiye ulaşmaktır (Andrews ve Lamb, 2014). Adli görüşmenin bir diğer ana hedefi ise mevcut bilginin geçerliliğini tehlikeye atmadan hatırlama miktarını arttırmaktır (Shawyer, Milne ve Bull, 2009; Dando ve Milne, 2009). Görgü Tanığı Olarak Çocuk Görgü tanığı çocuk; bir olayın kurbanı ya da bir olayı seyirci olarak gözlemleyen, bir sorgulama ya da duruşmanın raporunu yaşanan olayın ardından anlattıklarıyla şekillendiren kişi olarak adlandırılabilir (Towl et al, 2008). Çocukla ilgili bir çok vakada hem suçun mağduru hem de suçun tek örgü tanığı çocuk olduğundan bu tür suç vakalarının tamamı çocuğun vereceği ifadelere bağımlı olabilmektedir (Santilla ve ark., 2004). Görgü tanıklığının yeterliliği ve güvenilirliği daha çok kişinin yaşı ve IQ'su gibi özellikleriyle ilişkilendirilmektedir (Ceci, Bruck ve Battin, 2000).

RİSK ALTINDAKİ ÇOCUKLAR

Bazı çocuklar istismara maruz kalırken, diğer çocukların istismara uğramamasının nedenini belirlemek zordur. Birçok faktör çocukları “cinsel istismar” kurbanı olma riski içine atabilmektedir. Sosyal izolasyon bu nedenlerden biridir. Yalnız bırakılan, denetlenmeyen çocuklar, birden çok arkadaşı ya da komşusu olmayan çocuklar istismar riskiyle daha fazla karşı karşıyadır (Sgroi, 1982; Finkelhor, 1984). Annenin çocuğun yaşadığı bu durumda etkisi bulunmaktadır. Çalışmalar göstermektedir ki; annesi kayıp olan, çocukla duygusal bakımdan yakın ilişki içinde bulunmayan, cinsellik bakımından cezalandırıcı, dinsel açıdan fanatik, hiç lise eğitimini bitirememiş ya da kendini izole etmiş annelerin çocuklarının istismara uğrama olasılığı yüksektir (Sgroi, 1982; James ve Nasjleti, 1983; Finkelhor, 1984; akt. Tower, 1999). Kadınlar da çocuğu cinsel bakımdan istismar edebilir. Ancak, cinsel bakımdan çocuğa yönelik istismarın çok büyük çoğunluğu baba, üvey baba, anne'nin erkek arkadaşı, erkek kardeşler, büyükbaba, amca, dayı, ailenin komşusu, arkadaşları veya çocuk bakıcısı gibi erkek figürler tarafından gerçekleştirilmektedir (Howe, 2005).

TRAUMA DERECESESİ

Tüm çocuklar cinsel istismar olayından aynı şekilde etkilenmezler. Çocuğun yaşadığı travmanın derecesi bazı değişkenlere bağlıdır.

a) İstismarın tipi: Aile içi ensest ilişki kurbanı bazı çocuklar dışarıdan tanımadıkları birisinin cinsel istismarına kıyasla daha derinden etkilenebilmektedir.

b) Saldırganın kimliği: Çocukla saldırgan arasındaki ilişkinin yakın olması durumunda, çocuklar yaşadıkları istismar olayından daha çok travmatize olduklarını belirtmektedirler (Tower, 1999).

c) İstismarın süresi: Aile içi ensest ilişki kurbanı çocukların yaşadığı cinsel istismar ortaya çıkarılmadan önce bu durum 1 ila 3 yıl arasında sürmektedir. Belirli aralıklarla periyodik olarak yaşanan istismar olayları, tek bir kez yaşanan istismar olayına nazaran daha çok travma yaratmaktadır (Tower, 1999).

d) İstismarın Boyutu: Her ne kadar her türlü yanlış davranış çocuklar üzerinde travma oluşturabilecek duruma sahip olsa da; çocuğa yönelik istismarın boyutunun artması veya çocuğa daha çok fiziksel zarar verilmesi bu bağlamda çocuk için daha fazla olumsuz etkilere neden olmaktadır.

e) İstismara maruz kalan çocuğun yaşı

f) Yaşanılan istismarın ortaya çıkarılmasına diğerlerinin verdiği tepkiler

g) İstismarın ortaya çıkarılma noktası: Anlattıklarına inanılmayan ya da yaşadıklarını bir başkasına anlatma güveni olmayan çocuklar, yaşadıkları istismarı yetişkinlik dönemine kadar gizli tutabilirler (Tower, 1999).

h) İstismar kurbanının kişilik yapısı: Çocuklar aynı saldırganlar gibi birbirlerinden farklı özellikler gösterirler. İstismara maruz kalan bir çocuk, istismara maruz kalmış bir diğer çocuğa nazaran farklı şekilde tepki verebilir (Tower, 1999).

ÖZEL DURUMLARI (ENGELİ) OLAN ÇOCUKLARLA YAPILAN ADLİ GÖRÜŞME

Herhangi bir engeli olan çocuk özellikle istismara açıktır (Westcott, 1991). Bununla birlikte bu tip çocuklar sesleri en az duyulan ve anlatımlarına en az güvenilen grupta yer almaktadır (Poole ve Lamb, 1998). Sınırlı zekâ kapasitesi görgü tanığının soruları anlama ve yanıtlama becerilerini etkilemektedir

(Gudjonsson, 1999). Mental geriliği olan çocuklar hafıza ve iletişim güçlükleri nedeniyle kendilerine ne olduğu, ne yaşadıklarını ifade etme konusunda zorluklar yaşamaktadırlar.

Şüpheli Durumda Olan Çocuklar Çocuklar sadece kurban, görgü tanığı olarak değil aynı zamanda şüpheli olarak da yasal sistemin içine dâhil olmaktadır (Mongetta, Salerno, Najdowski, Bottoms ve Goodman, 2009; Quas ve Sumaroka, 2001). Ancak, genç şüphelilerin sorgusu ile ilgili çok az bilgi bulunmaktadır (Redlich, Silverman, Chen ve Steiner, 2004). Suça sürüklenen çocuklar olgusu, genç çocuklar tarafından işlenen felaket türündeki bir suçun ardından medyanın ve hükümet yetkililerinin dikkatini çekmektedir (Leober ve Farrington, 2001).

ÇOCUKLA ADLİ GÖRÜŞME NASIL YAPILMALI?

Klinisyenler ve araştırmacılar arasında adli ortamda çocukla yapılacak görüşme teknikleriyle ilgili rehber konusunda bir görüş birliği vardır (Faller, 2007; Poole ve Lamb, 1998; Saywitz ve Comparo, 1998; Saywitz, Goodman ve Lyon, 2002; Sternberg, Lamb, Davies, ve Westcott, 2001; Wakefield, 2006; Wood ve Garven, 2000 akt. in Saywitz ve Comparo, 2009). Bu genel rehberin içeriğinde;

- i) Görüşmenin çocuğun gelişimsel düzeyine uyarlanması,
- ii) Çocukla yakınlık kurarken yeterli zaman ayrılması, acele edilmemesi,
- iii) Yapılan görüşmenin video kaydına alınması böylelikle süpervizyon ve geri bildirim olarak tanınması,
- iv) Destekleyici, tehditten uzak bir atmosferin görüşmede hâkim kılınması,
- v) Çocuğa yaşadığı olay hakkında bilgi verme ve açık uçlu sorulara yanıt verme imkânının sağlanması ve böylelikle kanıt temelli hafıza ve iletişim stratejisi kullanma imkânının sağlanması,
- vi) Görüşmecinin görüşme ortamında olayla ilgili anlatılanlara karşı objektif bir tutum içinde kalması,
- vii) Karşı tarafı etki altına alacak ve yanlış yönlendirecek tekniklerden kaçınılması,
- viii) Görüşme bitimine doğru kapanış için yeterli zamanın ayrılması, çocuğun varsa sorularının alınması ve çocuğa teşekkür edilmesi gibi konular mevcuttur (Saywitz ve Comparo, 2009).

BİLİŞSEL GÖRÜŞME

Bir adli görüşme anında en önemli unsurlardan biri, görüşülen kişiden mümkün oldukça en ayrıntılı bilgiyi elde etmektir. Bilişsel Görüşme (CI) bu hedefe ulaşmak amacıyla Fisher ve Geiselman tarafından 1992 yılında geliştirilmiştir (Canter ve Youngs, 2009; Shawyer ve ark., 2009). Bilişsel Görüşme (CI) hafızadan bilgi alma konusunda birçok teknik içeren adli bir araçtır (Memon, 1999). Orijinal bilişsel görüşme adli görüşmeci ile görüşülen kişi arasında dört ana aşamadan oluşur (Milne, 2009). Bu aşamalar sırasıyla;

- i) Her şeyi anlatma,
- ii) Yaşanılan olayları bilişsel olarak yenileme,
- iii) Yaşanılan olayı farklı şekillerde hatırlama (ör: sondan başa doğru),
- iv) Perspektif tekniğini değiştirmektir (Milne ve Bull, 1999; Dando ve Milne, 2009).

ADLİ GÖRÜŞMEDE KULLANILAN YARDIMCI YÖNTEMLER

Birçok adli görüşmeci çocukların yaşamış oldukları olayla ilgili olarak görüşme anında daha ayrıntılı bilgi vermelerine yardımcı olmak için oyuncak, fotoğraf, resim gibi destekleyici araçları kullanabilmektedir (Malloy, La Rooy, Lamb, 2002). Görüşmede kullanılan yardımcı yöntemler çocukla görüşmeci arasında yakınlık kurulmasını kolaylaştırır, görüşmenin sosyal ve duygusal isteklerini azaltır, daha kapsamlı bilgilerin hatırlanıp dile getirilmesine yardımcı olur, çocukta varsa anlatım eksikliği sorununun aşılmasına katkı sunar ve sözel olmayan yanıtların verilmesine imkân tanır (Brown, 2011). Çocuklarla görüşme anında konuşurken resim çizmelerini istemek, çocukların anlatımlarını birçok yönde kolaylaştırır. Resim çizmek, çocukların yaşanan bir olayı daha ileri düzeyde hatırlamaları konusunda kendilerine ipuçları sunar (Lamb ve ark., 2008). Uygun Yetişkin Gelişmiş ülkelerde (Örneğin İngiltere, Avustralya vb.) adli görüşmede çocuk ve görüşmecinin dışında bir yetişkin de yer almaktadır. Uygun Yetişkin; çocuğun bakımından sorumlu bir koruyucu, yakın ya da bu tür adli vakalarla baş edebilecek polis tarafından işe alınmamış kişi olarak tanımlanır (Zander, 1995). Uygun yetişkin; görüşülecek çocuğun yakını ya da Sosyal Hizmet Uzmanı gibi profesyonel bir meslek elemanı olabilir (Gudjonsson, 1999).

İngiltere’de PACE düzenlemesinin C ve D bentlerine göre 17 yaşından küçük çocukların adli görüşmesinde polisin yanında Uygun Yetişkin (Appropriate Adult) bulunmasının gerekli olduğu belirtilmiştir (Pierpoint, 2008).

ÇOCUKLARLA GÖRÜŞMENİN ZORLUKLARI

Herkes aynı görüşte olmasa da, çocuklar toplum içinde suçtan en çok zarar gören olan grubu teşkil eder (Finkelhor, 2008). Her yıl çok ama çok fazla çocuk mahkemelerde cinsel istismar vakaları nedeniyle görgü tanığı sıfatıyla ifade vermek için yasal sisteme dâhil olmaktadır (Arrigo ve Shipley, 2005). Çocukların fena bir muameleye maruz kalıp kalmadıklarını tespit etmek kolay değildir, bunun dışında çocuğa yönelik cinsel istismarın nasıl değerlendirilmesi ve nasıl teşhis edilmesi gerektiği uzun zamandır görüşülen bir konudur (Gumpert, 2007). Her ne kadar istismara uğradığı iddia edilen çocuklar yaşadıkları olaylarla ilgili önemli bilgiler sağlasa da, birçok çocuk ya yaşanan bir istismar vakasını anlatamamakta ya da anlatmak konusunda isteksiz davranmaktadır (Orbach ve Shiloach, 2007).

GÖRÜŞMECİNİN ROLÜ

Görüşme yapmak karmaşık bir beceri olarak kabul edilir. Bu, görüşülen kişi ile görüşmecinin birlikte bütünsel rol oynadığı bir iletişim değiş tokuşudur (Dando ve Milne, 2009). Görgü tanığıyla etkili görüşme yapmak görüşmeci açısından önemli bir beceri gerektirmektedir (Rogers ve Lewis, 2007). Adli görüşmeci mümkün olması hâlinde, çocukların anlatımlarını ve konuyla ilgili yasal ayrıntıları tarafsız olarak kelimesi kelimesine raporlayan ve gerçeği bulan kişi olarak düşünülmektedir (Saywitz ve Camparo, 2009).

ADLİ GÖRÜŞMEDE HAFIZANIN YERİ

İnsanoğlunun beyin süreci problem çözüme, kararlar alma, davranışlara yön verme gibi tüm temel beceriler görgü tanıklığında ve yaşanan olayların anlatılmasında önemlidir. Ancak insan beyni insan doğduğunda olgunlaşmamış durumdadır ve olgun bir duruma gelmesi 10 yıldan daha fazla bir zamanı gerektirir. Belleği bir dizi aşamaya ayırarak açıklayan bir yaklaşıma göre önce hatıra oluşturulur, sonra saklanır ve son olarak da geri getirilir. Bu yaklaşıma göre belleğin aşamaları Kodlama (encoding), Depolama (storage) ve Geri Getirmedir (retrieval). Çocukla Yapılan Görüşmenin Kayıt Altına Alınması İngiltere’de Polis ve Suç Kanıt Kanunu (PACE) 1984 yılında yürürlüğe girmiş olup yasal anlamda işleme konulmasından bu yana tüm kurbanlar, görgü tanıkları ve şüphelilerle yapılan görüşmeler teyp kaydı altına alınmaktadır (Gudjonsson, 2003; Bull, 1999).

TÜRKİYE’DE ÇOCUKLA ADLİ GÖRÜŞME ALANINDA GELİŞMELER

Çocuk Koruma Birimleri Türkiye’de cinsel istismar mağduru çocukların karakol ve adliye ortamı dışında ifadelerinin alınması konusunda ilk girişim 1981 tarih ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu’nun 7. maddesi uyarınca bazı “hastaneler bünyesinde” Çocuk Koruma Birimlerinin açılması olmuştur (Cantürk, 2017). Türkiye’de hastanelerinin bünyesinde kurulan Çocuk Koruma Birimleri ihmal ve istismara maruz kalan çocukların uygun bir ortamda adli görüşmelerinin gerçekleştirilmesinin yanı sıra tanı ve tedavi işlemlerinin de gerçekleştirilebilmesine imkân tanımaktadır. Çocuk İzlem Merkezleri Ülkemizde çocukla adli görüşme konusunda atılan ikinci somut adım Çocuk İzlem Merkezleri’nin (ÇİM) kurulmasıdır. Çocuk İzlem Merkezleri 2012 yılında Başbakanlığın 2012-20 sayılı genelgesi doğrultusunda açılmıştır. Kamu hastanelerinde kurulan bu merkezlerde amaç; istismara uğrayan çocuklara biliçli bir şekilde müdahale edilmesi, adli ve tıbbi işlemlerin eğitimli kişilerin yer aldığı merkezde tek bir seferde gerçekleştirilmesini sağlamaktır (Gökcearslan Çiftçi ve Batman, 2018). Çocuk Dostu Adli Görüşme Odaları Türkiye’de Unicef tarafından desteklenen “Çocuklar için Adalet Projesi” kapsamında Adalet Bakanlığı bünyesinde Türkiye’nin farklı adliyelerinde Çocuk Adli Görüşme Odalarının (AGO) kurulması planlanmış (Unicef, adli görüşme rehberi, 2014) ve uygulamaya geçilmiştir. 05.01.2017 tarihinde Bakan oluru alınan adli görüşme odalarının “çocuğun üstün yararı ilkesi” gözetilerek öncelikle mağdur, tanık ve suça sürüklenen çocukların cinsel suç ve aile içi şiddet suçu mağdurları ile diğer kırılgan gruba mensup mağdurların ifade ve beyanlarının alınmasını amaçıyla kullanılmasına karar verilmiştir (Mağdur Hak. Daire Bşk. web., 2018). Adli görüşme odalarının yönetsel işleyişlerinin, iş akışlarının, adli görüşme odalarında görev alacak uzman ve diğer personellerin hizmet ve çalışma standartlarının belirlenmesi amacıyla hazırlanan Adli Görüşme Odaları Yönetmeliği, 24/02/2017 tarihinde imzalanarak yürürlüğe girmiştir (Mağdur Hak. Daire Bşk. web., 2018).

KADIN HÜKÜMLÜLERE YÖNELİK ADLİ SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI

Kadın suçluluğu ve erkek suçluluğu arasındaki farkın fazla olmasının erkeklerin kadınlardan daha fazla yasayı çiğnedikleri için mi yoksa kadınların işledikleri suçu çok iyi bir şekilde sakladıkları için mi görünmediği tartışılmaktadır. Konuyla ilgili bir başka görüş de kadınların sorunlarını erkeklerden daha diplomatça yöntemlerle çözmesi, erkeklerin ise kadınlara göre daha ilkel davranması nedeniyle daha fazla yakalanmakta olduklarıdır. Bazıları ise kadınların yakalanmama nedenlerini fark edilmesi zor suçlar işlemelerine bağlamaktadır. Bununla birlikte ekonomik gelişmeler ve endüstrileşmeyle birlikte kadın suçluluğunda artış meydana geldiği görülmüştür.

ADLİ SOSYAL HİZMET

Adli sosyal hizmet; sosyal hizmet uygulamasının hukuk sistemiyle kesiştiği noktada sosyal hizmete verilen isimdir. ABD Ulusal Adli Sosyal Hizmet Organizasyonu (2015) ise adli sosyal hizmeti, kanun ve adli sistemlerle ilgili konu ve sorunlara yönelik bir sosyal hizmet uygulaması olarak tanımlamıştır. Toplumun her kesiminden insanla ve grupla çalışan sosyal hizmet uzmanları adli sosyal hizmet alanında suç ve suçluluk kavramları ile çalışmakta ve bu kapsamda rehabilitasyon ve psikososyal müdahale süreçlerini yerine getirmektedir. Adli sosyal hizmet her ne kadar akla ilk olarak suç ve suçluluk kavramlarını getirirse de mağdur, velayet, çocuk teslimi, cezai ehliyet gibi çalışma alanlarını kapsayarak disiplinler arası bir yaklaşım ile hareket etmektedir. Adli Sosyal Hizmet Uzmanının Görevleri ve Kadın Suçluluğundaki Önemi Adalet mekanizması oldukça zor süreci içermektedir. Bu süreç içinde kendisine yer açmaya çalışan adli sosyal hizmet uzmanları profesyonel hizmet alanı içinde yeni görev almaya başlamıştır.

Adli sosyal hizmet uzmanı; aile, çocuk, çocuk ağır ceza mahkemeleri, ceza infaz kurumları ve denetimli serbestlik ve yardım merkezlerinde görev yapmaktadırlar. Adli sistemde sosyal hizmet uzmanları hüküm öncesi süreçte hazırlanan sosyal inceleme raporları sayesinde mahkemelere, şüpheli veya sanığın psikososyal ve demografik durumlarını analiz eden belgeler sunarak hükmün en isabetli şekilde kurulabilmesinde rol oynamaktadırlar. Mahkemeyi yürüten hâkim tarafından istenen sosyal inceleme raporu; şüpheli veya sanığın psikososyal ve ekonomik durumunu, suçu doğuran etkenlerin neler olduğunu anlamasına ve yargılama sürecinin hızlı ve etkili bir şekilde sonuçlanmasına olanak sağlar. Buna ek olarak, bu raporlar sayesinde şüpheli veya sanıkların ihtiyaç duydukları hizmetler mahkemeler tarafından daha derinlemesine değerlendirilir. Ayrıca uzmanlar, boşanma aşamasındaki çiftlerle ilgili sosyal inceleme raporu talep edildiğinde de çocukların velayetinin hangi tarafa verilmesinin çocuğun ruh ve beden sağlığı açısından daha iyi olacağı konusunda mahkemeye ek bilgi verirler. Bütün bu nedenlerden dolayı, adli sosyal hizmet, adalet alanı içinde oldukça önemli bir yere sahiptir.

KADIN HÜKÜMLÜLERE YÖNELİK ADLİ SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI

Kadınlara yönelik adli sosyal hizmet uygulamaları sadece cezaevinde gerçekleştirilmektedir. Cezaevinde kadın hükümlülerle yapılan adli sosyal hizmet uygulamaları birey ve grup düzeyinde yapılacak müdahalelerle gerçekleştirilir. Kadın Hükümlülere Yönelik Bireysel Adli Sosyal Hizmet Uygulamaları Kadın hükümlüler cezaevine girdiklerinde pek çok sorunla karşılaşmaktadır. Bunların ilki şüphesiz çocuklarından ve sevdiklerinden ayrılma ve ayrılma sürecidir. Dışarıda çocukları olan ve çocuklara bakacak kimsesi olmayan ya da çocukları yanlarında kalan kadınlar çocukları ile ilgili farklı sorunlar yaşamakta ve çocuklarının durumu ile ilgili endişe duymaktadır. Kadın hükümlülerin karşılaştığı sorunlardan ikincisi; işledikleri suç nedeniyle bazı hükümlüler tarafından kötü davranışlara maruz bırakılmalarıdır. Özellikle çocuklarını öldüren kadınlar cezaevinde diğer hükümlüler tarafından zorbalığa maruz kalabilmektedir. Kadın hükümlülerin karşılaştığı üçüncü sorun; kadınlar eğer çocukları varsa çocuklarından ayrı kalmakta, kadın eşini öldürmüşse çocukları genelde eşinin tarafına verilmekte ve çoğunlukla çocukları kendilerine gösterilmemektedir. Ayrıca bu çocuklar, eğer büyük değillerse anneleri babalarını öldürdüğü için annelerine karşı düşmanca bir tavırla yetiştirilmektedirler. Kadın hükümlülerin karşılaştığı dördüncü sorun; maddi geliri olmayan kadınların yaşadığı güçlüklerdir. Bu kadınlar, aileleri tarafından reddedildiyse ve cezaevinde istihdamı söz konusu değilse cezaevinde zor şartlarda yaşamaya çalışmaktadır. Bu durum kadın hükümlülerin hem cezaevi sürecini hem de tahliye sonrası dönemlerini olumsuz etkilemektedir. Kadın hükümlülerin karşılaştığı beşinci sorun; cezaevine giren kadınların çoğunun cezaevine girmeden önce fiziksel, ruhsal veya cinsel anlamda zarar görmüş olmalarından kaynaklanmaktadır. Kadınların yaşadığı şiddet ve

istismar tecrübeleri cezaevinde yeterli oranda rehabilitasyon görmemeleri durumunda, onların hayatları üzerinde oldukça kötü bir etki bırakmasına neden olmaktadır. Cezaevinde görev yapan bir sosyal hizmet uzmanı, cezaevine yeni gelen bir hükümlü-tutuklu kadın ile “hükümlü ve tutuklu tanıma/takip formu”nu doldurmak için ilk görüşmeyi gerçekleştirir. Bu görüşmede sosyal hizmet uzmanı, hükümlüye-tutukluya, kendisi ve mesleği ile birlikte kurumun amacı ve işleyişi, cezaevinin kuralları hakkında tanıtıcı bilgiler verir. Kadın tutuklu-hükümlülerin cezaevinde ıslah ve rehabilitasyonunun gerçekleştirilmesi için kendisi ile bilgiler alınır. Bu bilgiler ile 2012 yılında son hâlini alan bireysel iyileştirme sistemi geliştirilmiştir. Bu sistem, her hükümlüye aynı program uygulamak yerine her hükümlüye özel programların ve uygulamaların gerçekleştirilmesini kapsamaktadır. Bireysel iyileştirme programı;

ARDEF, iyileştirme ortamı ve bireysel iyileştirme programından oluşmaktadır. ARDEF (Araştırma ve Değerlendirme Formu)’in yetişkinler için uygulanan formundan yararlanılmaktadır. Bu formun amacı;

- Hükümlünün risklerini saptamak,
- Hükümlünün bireysel ve krimonojenik ihtiyaçlarını saptamak,
- İhtiyaçlarının giderilmesi için gerekli yönlendirmeleri yapmak,
- Yönlendirmelerin uygunluğunu belirlemek ve
- Hükümlünün izlenmesine ve değerlendirilmesine yardımcı olmaktır.

ARDEF, beş aşamadan oluşur. Bunlar;

- Risklerin saptanması,
- İhtiyaçların saptanması,
- Değerlendirme ve planlama,
- Uygulama,
- Gözden geçirme’dir.

Kadın Hükümlülere Yönelik Cezaevinde Grupla Çalışma Uygulaması Kadın hükümlülerle cezaevinde yapılan adli sosyal hizmet uygulamalarından diğeri grupla çalışmadır. Grup çalışmaları cezaevinde kadın hükümlülerin rehabilite edilmelerinde büyük öneme sahiptir. Özellikle adam öldürme ve yaralama gibi cana kast edilen suçlarda öfke kontrolünün sağlanması oldukça gereklidir. Bununla birlikte her grup çalışması müracaatçı kitlesi, çalışmanın yapıldığı yer gibi özelliklerinden dolayı farklı bir iklime sahiptir. Pek çok grup çalışmasında olduğu gibi cezaevinde yapılan grup çalışmalarında da uzmanlar çeşitli engellerle karşılaşabilir. Bunlar;

- Üyelerin oturuma katılımlarını sağlamadaki güçluktur. Her şeyden önce hükümlülerin bir araya getirilmesi oldukça önemlidir. Birbirleriyle husumeti olmayan, diğer faaliyetleriyle çakışmayan ve grup çalışması gibi kendilerini geliştirebilecekleri bir çalışmaya hükümlüleri ikna etmek zaman zaman zor olabilir.
- Kadınların bir kısmı ceza süreleri uzun olması nedeniyle kendilerine ek gelir sağlamak amacıyla ceza infaz kurumunda çeşitli atölyelerde çalışmaktadır. Bu nedenle çalışmaya katılamamaktadır.
- Kadın hükümlüler infaz koruma memuruna çalışmaya katılmayı istemediklerini söylediklerinde çalışmayı yapacak olan lider duruma müdahale edememektedir.
- Kadın hükümlülerin mektup, kantin ve sıcak su gibi ihtiyaçlarını karşılamak için belli bir saatte koğuştta olmak istemeleri ve hemen hemen her üyenin farklı koğuştan gelmesi nedeni ile herkes için uygun olan bir saatin ayarlanması oldukça zor olmuştur.
- Kadın hükümlülerin kendilerini geliştirebilecekleri çalışmalara katılmada gönülsüz olmalarıdır. Bu durum da kadınlar her zaman grup oturumlarına düzenli katılmamakta katıldıklarında ise rahatsız olduklarını ifade ederek gruptan erken ayrılmaktadırlar.
- Kadın hükümlülerin mektuplarının gelip gelmemesi, ziyaretçilerinin olma durumu veya koğuşt içinde yaşadıkları olumsuzluklar grup sürecinin işleyişini aksatmak ve üyelerin grup çalışmalarından faydalanmalarını engellemektedir. Bu nedenle uzmanların süreci iyi yönetebilmesi gerekmektedir.

AİLE MAHKEMELERİ: KURULUŞ VE GÖREVLERİ

Dünyada aile mahkemelerinin birer ihtisas mahkemesi olarak yaygınlaşması son yıllarda gerçekleşmiştir. Ülkemizde de 4787 sayılı 18.01.2003 tarihli Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun'da aile mahkemelerinin "aile hukukundan doğan dava ve işleri görmek üzere kurulan mahkemeler" olduğu hükmü yer almakta ve aile mahkemelerinin, Adalet Bakanlığınca Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun olumlu görüşü alınarak her ilde ve merkez nüfusu yüz binin üzerindeki her ilçede, tek hâkimli ve asliye mahkemesi derecesinde olmak üzere kurulduğu belirtilmektedir. Aile mahkemesi kurulamayan yerlerde ise bu Kanun kapsamına giren dava ve işlere, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca belirlenen asliye hukuk mahkemelerince bakılmaktadır. Bu Kanun'da aile mahkemelerinin görevleri şöyle sıralanmıştır: 1.22.11.2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun Üçüncü Kısım hariç olmak üzere İkinci Kitabı ile 3.12.2001 tarihli ve 4722 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanuna göre aile hukukundan doğan dava ve işler, 2.20.5.1982 tarihli ve 2675 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun'a göre aile hukukuna ilişkin yabancı mahkeme kararlarının tanınma ve tenfizi, 3.Kanunlarla verilen diğer görevler bu mahkemelerin görevleri arasındaki her aile mahkemesinde, Adalet Bakanlığınca, tercihen; evli ve çocuk sahibi, otuz yaşını doldurmuş ve aile sorunları alanında lisansüstü eğitim almış olanlar arasından, birer psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacı atanması öngörülmektedir. Kanun'da aile mahkemesinin, diğer kanunlardaki hükümler saklı kalmak üzere görev alanına giren konularda aileyi koruyucu, eğitici ve sosyal önlemler alacağı belirtilmiştir. Bu önlemler şunlardır:

1.Yetişkinler hakkında;

- a) Evlilik birliğinden doğan yükümlülükleri konusunda eşleri uyararak, gerektiğinde uzlaştırmaya,
- b) Ailenin ekonomik varlığının korunması veya evlilik birliğinden doğan mali yükümlülüklerin yerine getirilmesine ilişkin gerekli önlemleri almaya,
- c) Resmî veya özel sağlık veya sosyal hizmet kurumlarına, huzur evlerine veya benzeri yerlere yerleştirmeye,
- d) Bir meslek edinme kursuna veya uygun görülecek bir eğitim kurumuna vermeye,

2.Küçükler hakkında;

- a) Bakım ve gözetime yönelik nafaka yükümlülüğü konusunda gerekli önlemleri almaya,
- b) Bedensel ve zihinsel gelişmesi tehlikede bulunan veya manen terk edilmiş hâlde kalan küçüğü, ana ve babadan alarak bir aile yanına veya resmî ya da özel sağlık kurumuna veya eğitimi güç çocuklara mahsus kuruma yerleştirmeye,
- c) Çocuk mallarının yönetimi ve korunmasına ilişkin önlemleri almaya,
- d) Genel ve katma bütçeli daireler, mahallî idareler, kamu iktisadi teşebbüsleri ve bankalar tarafından kurulmuş teşekkül, müessese veya işletmelere veya benzeri iş yerlerine yahut meslek sahibi birinin yanına yerleştirmeye karar verebilir.

AİLE MAHKEMELERİNDE ÇALIŞMA YÖNTEMİ

Bir uzmanlık mahkemesi olarak aile mahkemeleri, disiplinler arası çalışmayı gerektiren bir yapıya sahiptir. Ailenin psikososyal ve ekonomik sorunları ile bir bütün olarak ve çevresi içinde ele alınabilmesi için bütüncül ve disiplinler arası bir yaklaşım gereklidir. Altı aşamadan oluşmaktadır. Aşağıda her bir aşamada gerçekleştirilecek uygulamalar verilmiştir. Bunlar şöyle sıralanabilir (Cılga, 2008: 152-153):

1. Aile Uyuşmazlığını İnceleme

- Bilgi ve veri toplama
- Sorunu ve gereksinmeyi saptama
- Çoklu hedef kitle analizi: Ailenin yaşam kalitesini değerlendirme

2. Aile Uyuşmazlığının Tanımlanması (Dava Konusu Olan Sorunun Belirlenmesi)

- Ailede uyuşmazlığa yol açan sorunun nedensellik analizi: Nedenlerin işlevsel tanımı ve açılımı
- Uyuşmazlık konusunda güçler perspektifi, güç analizi ve ailenin sorunu barışçıl yollarla çözmeye olanakları
- Mahkemece alınacak kararın sonuçlarının değerlendirilmesi ve alınacak önlemlerin öngörülmesi
- Ailede uyuşmazlığa neden olan sorunun çözümüne yardımcı olabilecek kaynaklar

3. Yargılama Sürecinin ve Yapılacak Yardımların Planlanması (Planlama)

- Aile mahkemesi görev ve sorumlulukları açısından aileye, dava konusuna bakış ve aile ile ilişki kurulması
- Ailenin geleceği ve sorunlara barışçıl yollarla çözüm getirme olanakları
- Yargı süreci açısından ailede güç analizi sonuçları
- Uyuşmazlık açısından ailenin sorun çözme becerisinin güçlendirilmesi
- Hâkim, uzmanlar, avukatlar, davacı ve davalı tarafların dava konusuna yaklaşımları ve ilişkiler
- Yargılama süreçlerinde aileye hizmet yönünden yardımcı olacak kurumlarla ilişkiler
- Aile mahkemesi ekibinin sorumluluğu ve yargılama süreci; yargılama öncesi, yargılama sırasında ve yargılama sonrasında yapılacak iş ve işlemler
- Hâkimin kararı
- Karara göre yargılama sonrasındaki süreçlerin yönetimi ve uygulamaları

4. Uygulama Süreci

- Yargı ve yardım sürecini yönlendirecek olan ilişki ve iletişim stratejisinin etik ilkelere göre ekipçe saptanması ve uygulanması
- Yargı ve yardım sürecinin başlatılması
- Dava konusu olan uyuşmazlıklar kapsamında yer alan hukuki, sosyal, pedagojik ve psikolojik konularda, işlem ve süreçlerin uygulama planına göre gerçekleştirilmesi
- Bilimsel yaklaşım, yöntem ve tekniklerin süreç içinde ve ilgili aşamalarda uygulamaya dönüştürülmesi
- Yargılama ve yardım politikaları ile stratejilerinin genel usul, ilke ve normlara göre yaşama geçirilmesi
- Aile uyuşmazlığının barışçıl ve adil biçimde çözümünün sağlanması
- Yargı kararının verilmesi ve yardım sürecinin tamamlanması
- Yargı ve yardım çalışmalarına son verme etkinlikleri

5. Değerlendirme

- Aile uyuşmazlığını inceleme çalışmalarının değerlendirilmesi
- Dava konusu olan sorunun belirlenmesi çalışmalarının değerlendirilmesi
- Aile uyuşmazlığının tanımlanması çalışmasının değerlendirilmesi
- Dava dosyası konusunda yapılacak çalışmalarda benimsenen politika ve stratejinin değerlendirilmesi
- Yargı ve yardım sürecinin değerlendirilmesi
- Çalışmaların güçlü yanları ve bu doğrultuda mahkemenin görev ve sorumluluklarını yerine getirmedeki başarısının saptanması
- Çalışmaların eksik yanlarının belirlenmesi, bu eksikliklerin yarattığı risklerin saptanması ve gelişme planlarının yapılması

6. İzleme

- Sistemli ve etkili bir izleme mekanizmasının oluşturulması
- Karar ve yardım sürecinin gözden geçirilmesi Aileden mahkeme kararına ve yapılan uygulamalara yönelik geri bildirimlerin alınması
- Aileye yardımcı olan ilgili kurum ve kuruluşların görüşlerinin alınması
- Aile mahkemesi ekibinin değerlendirilmesi
- Özellikle aile, eşler, çocuklar ve yetişkinlerin yaşamlarını sürdürebilme gücünün ve olanaklarının gözlenmesi
- Sorun çözmeye yeterlilik düzeylerinin çok yönlü değerlendirilmesi
- Barışçıl çözüm için atılan adımların sonuçlarının gözlenmesi
- İzleme çalışmalarına bağlı olarak yeniden geliştirme çalışmalarının planlanması, ilgili kurum ve kuruluşlarla iş birliği içinde yeni destek, yardım ve geliştirme çalışmalarının uygulanması

AİLE ARABULUCULUĞU

Ailelerle adli sosyal hizmet alanında yer alan uygulamalardan biri de aile arabuluculuğudur. Boşanma sırasında tarafların psikososyal ve ekonomik konularda uzlaşmaya varmaları için ortaya çıkan bu uygulama, sosyal hizmet uzmanlarının da içinde yer aldığı profesyoneller tarafından gerekli eğitimi aldıktan sonra gerçekleştirilmektedir. Arabuluculuk farklı ülke örneklerinde farklı biçimlerde uygulanabilir de bazı ortak temel ilkelere bahsetmek mümkündür. Bunlar:

- **Çıkar çatışması:** Arabulucunun ele aldığı vakada herhangi bir bireysel, mesleki ya da ekonomik çıkar söz konusu olmamalıdır.
- **Mesleki sınırlama:** Arabulucu, kendi mesleki becerilerinin farkında olmalı, kendi deneyim ve bilgisini aşan konularda uğraşı içinde olmamalıdır.
- **Tarafsızlık:** Arabuluculuk sürecinde anlaşmaya varabilmek için arabulucunun tarafsız olması ve her iki taraf için objektifliğini koruması önemlidir.
- **Gönüllülük:** Arabuluculuk sürecine katılım ve bir anlaşmaya varma, kişilerin rızasına/özgür iradesine dayalı bir süreç olmalıdır. Eğer taraflar arabuluculuğun yarar getirmeyeceğine inanıyorsa bu süreci sonlandırma hakkına sahip olmalıdırlar.
- **Gizlilik:** Arabuluculuk sürecinin tümü, gizlilik esasına dayalı olmalıdır. Arabulucu, sürecin ve

tarafların gizliliğini, üçüncü kişilerden korumalıdır.

ADLİ SİSTEM İÇERİSİNDE ÖZEL SORUNLARI OLAN GRUPLARA YÖNELİK ADLİ SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI

Adli sistem içinde her mahkûm, haklarının korunmasına ve özel ilgiye ihtiyaç duyar. Ama onların içinde bazı gruplar daha fazla incinebilirdir ve daha fazla özel ilgiye gereksinim duyar. Dezavantajlı gruplar; ruh sağlığı bozuk mahkûmlar, engelli mahkûmlar, yaşlı mahkûmlar, kronik ve/veya ölümcül hastalığı olan mahkûmlar şeklinde sıralanabilir. Sayılan bu mahkûm gruplarının sağlık sorunları nedeniyle özel ilgiye ihtiyaçları vardır ve özel ihtiyaçları olan mahkûmlar şeklinde genel olarak tanımlanabilirler.

ULUSLARARASI STANDARTLAR

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi Madde 2, Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi Madde 26, Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi Madde 12 (1), Herhangi Bir Biçimde Tutulan veya Hapsedilen Kişilerin Korunması için İlkeler Bütünü, Prensip 5 (1), Birleşmiş Milletler Mahkûmlara Yönelik Muamelede Standart Asgari Kurallar, Kural 6 (1)'de uluslararası standartlar belirlenmiştir. İncinebilir gruplar söz konusu olduğunda hapis cezasının azaltılması ve mahkûmların gözlemlenmesi, bakımı ve korunması konusunda çalışmalar yapılması gerekmektedir. Bu nedenle hapisanelerin yönetim sistemlerinin değiştirilip iyileştirilmesi gerekmektedir. Yönetim sistemlerinin iyileştirilmesi özel ihtiyaçları olan mahkûmların gereken sağlık fırsatlarından yararlanması için önemli bir gerekliliktir.

RUH SAĞLIĞI BAKIMI İHTİYACI OLAN MAHKÛMLAR

Dünya Sağlık Örgütü, Avrupa'da yaklaşık olarak mahkûmların % 40'ının zihinsel engele sahip olduğunu ve hapisanede olmayan insanlara oranla yedi kat daha fazla intihar etme eğilimleri olduğunu ortaya koymuştur. Türkiye'de ise 16 Ağustos 2012 tarihinde, Bilgi Edinme Kanunu çerçevesinde MAZLUMDER'in talebine karşılık olarak Adalet Bakanlığı; 2012 yılı itibarıyla yaklaşık olarak 348 ağır hasta mahkûm olduğu bilgisini paylaşmıştır. Fakat sürekli tahliye ve yeni girişlerin olmasından dolayı kesin bir rakamın ortaya konamadığı da eklenmiştir. Diğer ülkelerde yapılan araştırmalar da benzer sonuçlara işaret etmektedir.

Cezaevine girmeden önce ruhsal sorunları olan mahkûmlar olduğu gibi cezaevi şartları nedeniyle ruhsal rahatsızlıklar yaşayan mahkûmlar da vardır. Yetersiz cezaevi koşulları, ihmal, istismar ve kötü muamele, kalabalık cezaevleri, çeşitli şiddet formları, özel hayattan mahrum olma, anlamlı aktivitelerden uzak kalma, sosyal ağlardan izole olma, yetersiz sağlık hizmetleri, yetersiz ruh sağlığı hizmetleri gibi nedenlerden dolayı mahkûmların ruh sağlıkları olumsuz etkilenmektedir. Ruh sağlığı bozuk olan bireylerin mahkûm edilmesinin son seçenek olarak değerlendirilmesi önemlidir. Ruh sağlığında bozukluk olduğu tespit edilen faillerin rehabilite edilmesi öncelik olmalıdır. Bu bağlamda Türkiye'de son yıllarda Türk Ceza Kanunu (TCK) gereğince, cezai ehliyeti bulunmayan akıl hastası hükümlülerin barındırılması amacıyla "Yüksek Güvenlikli Adli Psikiyatri Hastaneleri" oluşturulmuştur. Bahse konu hastaneler, adli psikiyatri işlemleri amacıyla adli mercilerce gönderilen kişilerin tıbbi hizmetlerinin, raporlama işlemlerinin ayaktan veya yatırılarak sürdürüldüğü, koruma, tedavi ve gözlem amaçlı kapalı psikiyatri servislerini barındıran şehir hastaneleri kampüsü içerisinde güvenlik seviyesi artırılmış genel hastane binasından ayrı olarak konumlandırılan birimlerdir.

Ruh sağlığı bozuk olan mahkûmların kendi haklarından ve yasal prosedürlerden haberi olmayabilir veya zihinleri bunları anlayabilecek düzeyde net olmayabilir. Bu nedenle ilk olarak bu mahkûmlara yasal olarak rehberlik edilmesi gerekir. Kişinin ruh sağlığının bozulmadan ceza çekmesi bir insan hakkıdır. Bu nedenle cezaevi koşullarının insanların ruh ve fiziksel sağlıklarını tehdit edicilikten uzak olması gerekir. En yaygın görülen sorunlar ise stres bozuklukları, depresyon, anksiyetedir. Ayrıca kişinin ruh ve akıl sağlığını bozmayacak bir ortamda cezasını çekmesi de bir haktır. Cezaevlerindeki mahkûmların sağlık hizmetlerinden yararlanması gerekir. Fakat çoğu cezaevinde tıbbi sağlık hizmetlerinin sağlanmasında bile ciddi sıkıntılar vardır. Bu nedenle ruhsal sağlık tedavisi genelde göz ardı edilmektedir. Mahkûmların, sağlık hizmetlerinden toplumdaki diğer insanlarla eşit yararlanması gerekmektedir.

Ruhsal sorunları olan mahkûmların tahliye sonrası toplumla yeniden bütünleşme konusunda diğer mahkûmlara göre daha çok zorluk çekebileceklerinden bu mahkûmlar için toplumsal hizmet ve kaynaklar sağlanmalıdır. Çoğu cezai adalet sistemi içinde cezaevi ve sivil sağlık hizmetleri arasındaki bağ çok zayıf veya hiç yoktur. Bu durumda, ek tedaviye ihtiyaç duyacak olan ruh sağlığı bozuk bireyin

yeniden suç işleme yüksek bir ihtimaldir. Ruh Sağlığı Bozuk Bireylerin Durumlarının İyileştirilmesi İçin Yapılabilecekler Cezaevlerinde ruh sağlığı bozukluklarına sahip olan mahkûmların teşhis ve tedavisi için cezaevlerine daha fazla kaynak ve personel sağlanmalı, hapis cezasından önce rehabilitasyon gibi alternatif ceza seçeneklerinin oluşturulmalı ve uygulanmalı, tahliye sonrasında ruh sağlığı bozuk olan mahkûmlara destek sağlanmalı, cezaevi yönetimi, personeli ve diğer mahkûmlar için eğitim programları geliştirilmeli ve ruh sağlığı konusunda bilinç düzeyi artırılmalı, cezaevi yönetimi, personeli ve diğer mahkûmlar için eğitim programları geliştirilmeli ve ruh sağlığı konusunda bilinç düzeyi artırılmalı, cezaevlerinin şartları sağlık ve sosyal hizmetler açısından iyileştirilmeli, cezaevlerinde uzman psikologlar, psikiyatristler, sosyal hizmet uzmanları, ruh sağlığı konusunda deneyimli hemşire ve hasta bakıcıların bulunması sağlanmalıdır.

Ruh sağlığı sorunlarının fiziksel sağlık sorunlarına oranla daha az görünür özelliklerinin olması nedeniyle cezaevi ortamında bu sorunlar gözden kaçabilir. Fakat ruhsal rahatsızlıklar cezaevi gibi kapalı ortamlarda oldukça önemlidir ve tedavi edilmelidir. Aksi hâlde intihar, cinsel istismar, ihmal, kötü muamele, dışlanma ile sonuçlanabilir. Cezaevlerinde ve adli mercilerde çalışan sosyal hizmet uzmanları ruhsal rahatsızlıkları bulunan müracaatçılar için savunuculuk, bağlantı kuruculuk yapmalıdır.

ENGELLİ MAHKÛMLAR

Dünya genelinde engelli mahkûm sayısına dair çalışmalar nadir olsa da son yıllarda bu sayıda bir artış olduğu görünmektedir. Toplum içinde görünürlük ve uyum gibi konularda oldukça ciddi sorunlar yaşayan engelliler için cezaevleri gibi kapalı ortamlar daha zorlayıcıdır. Engelli mahkûmların yaşadıkları zorluklar cezaevlerine getirilişlerinden itibaren başlar. Engelli mahkûmların cezaevlerine transfer edilmesinde engellerinin göz önüne alınmadığı görülmektedir. Cezaevine giriş yaptıktan sonra ise sağlık kontrollerinin yetersiz kaldığı ve zihinsel engellerinin fark edilemediği görülmektedir.

Cezaevlerine girişte mahkûmlara cezaevi kuralları veya yasal hakları ile ilgili bilgi verilmelidir.

Fakat engelleri dolayısıyla bu kural ve hakları anlamakta zorluk çeken engelli mahkûmlar dezavantajlı konuma düşmektedir. Fiziksel zorluklar açısından bakıldığında ise engelli mahkûmların cezaevinin fiziksel yapısından etkilendikleri görülmektedir. Cezaevleri ne yazık ki engelli mahkûmlar düşünülerek hazırlanmamıştır. Cezaevlerinin yönetim kurallarına bağlı olarak engelli mahkûmların cihazları ellerinden alınabilmektedir. Belli güvenlik önemleri alınarak bu gibi donanımların engelli mahkûmlara sağlanması gerekir. Engelli bireylere karşı gösterilen ayrımcılık elbette cezaevi şartlarında da görülmektedir. Engelli mahkûmların utandıkları, aşağılandıkları durumlarda kalmamaları ve/veya istismara uğramamaları için gereken önlemler alınmalıdır.

Engelli Mahkûmların İhtiyaçlarının Karşılanması İçin Yapılabilecekler Cezaevine ilk girişte engelli mahkûmlardan engelleri hakkında bilgi alınmalıdır ve bu mahkûmlara gereken sağlık kontrolleri yapılmalı, tüm cezaevi personeli engelli bireylerin ihtiyaç ve haklarına duyarlı olmaları konusunda eğitilmeli, engelli mahkûmlara cezaevi kuralları, yasal hakları ve mahkeme süreçleri ile ilgili bilgiler onların anlayabileceği şekilde verilmeli, cezaevinin fiziksel yapısı göz önüne alınarak gerekli fiziksel düzenlemeler yapılmalı, mahkûmların güvenliğini tehdit etmeyecek şekilde önlemler alınarak mümkün olduğunca engelli mahkûmların cihaz ve donanımlara el konulmamalı, kurs veya boş zaman aktiviteleri gibi etkinliklere engelli mahkûmların katılımları desteklenmeli, tahliye olacak engelli mahkûmlar için planlama yapılmalı, toplum içindeki hizmetler ile iletişime geçilerek tahliye sonrası mahkûmun ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmalı, ihtiyaç duyulan tıbbi hizmetler için engelli mahkûmların mutlaka hastane ve uzman doktor hizmetlerine ulaşımı sağlanmalıdır.

YAŞLI MAHKÛMLAR

Genel olarak cezaevleri, sayıları görece fazla olan genç mahkûmlar düşünülerek tasarlanmıştır ve bu hâliyle bile aşırı kalabalıklaşma nedeniyle genç nüfusun bile ihtiyaçlarını karşılamaktan neredeyse yoksundur. Yaşlı mahkûmlar cezaevlerine ya gençlik orta yaş dönemlerinde ya da ilerlemiş yaşlarında girmişlerdir. Uzun tutukluluk süreleri nedeniyle cezaevlerinde yaşanan mahkûmlar da bulunmaktadır. Yaşlı bir mahkûm, hukuksal açıdan bilgisiz olduğu için şartlı tahliye hakkının farkında olmayabilir. Yaşlı mahkûmların yaşlarından dolayı çeşitli fiziksel zorluklar ile karşılaşabilirler. Yaşlı mahkûmlar; birçok tıbbi ve psikolojik rahatsızlığa (tansiyon, şeker hastalığı, duyuusal rahatsızlıklar, demans, alzheimer, parkinson vb.) sahiptir.

Uzun süreler cezaevlerinde kalma veya yaşları ilerlediğinde suç işleme aile yapısında bozulmalara neden olur. Cezaevinde geçen yılların ardından yaşlı mahkûmların yalnızlaştığı, aile ve arkadaş bağlarının koptuğu gözlemlenmektedir. Aile ve arkadaş bağları kopmuş veya zayıflamış olan yaşlı mahkûmların cezalarının bitimi ile veya şartlı tahliye ile yeniden topluma girme durumlarında da birçok sıkıntı görülmektedir. Yaşlı Mahkûmların Durumlarının İyileştirilmesi İçin Yapılabilecekler Yaşlı suçlular düşünüldüğünde 20 yıllık bir hapis cezası zaten müebbet hapis cezası ile eş değer olmaktadır. Bu nedenle yaşlılara verilecek olan cezalar konusunda alternatifler düşünülmelidir.

Yaşlı bireylerin fiziksel ve ruhsal durumları göz önüne alınarak cezanın orantısız olmamasına dikkat edilmelidir. Politika yapıcıları etkilemek ve eylem yapmak gibi rollerini yerine getiren uzmanlar, yaşlı mahkûmların sorunlarına dikkat çekebilirler. Ardından cezaevleri ve adli sistemler içinde çalışan

uzmanlar, yaşlı mahkûmlarla bire bir veya grup çalışması yapabilirler.

ÖLÜMCÜL HASTALIĞI OLAN MAHKÛMLAR

Ölümcül hastalık; hastanın durumunun tıbbi olarak kötüleşmesini ve ölüm ile sonuçlanmasını engelleyecek bir tedavi veya geri dönüşün olmadığı hastalık demektir. Mahkûmlar arasında en sık görülen ölüm nedeni tüberküloz ve AIDS'tir. Cezaevi sistemleri içindeki tıbbi bakım olanaklarının yetersiz kalması, cezaevlerinin aşırı kalabalık olması veya yetersiz ödenek nedeniyle hijyenik olamaması gibi nedenlerden olayı ölümcül hastalığı olan mahkûmların sayılarında da artış görülmektedir. Ölümcül hastalığı olan mahkûmların durumlarına özgü yasal süreçleri ve haklarını bilmesi gerekir. Bu konuda bilgilendirilmeleri çok önemlidir. Fakat ülkemizde ölümcül hastalığa sahip olan bireylerin talep edebilecekleri alternatif cezalar pek görülmemektedir. Cezaevlerinde ciddi hastalıklara sahip olan mahkûmların gereken tedavilerden yararlanması bir haktır. Bu gibi tedaviler ve hasta hakları konusunda bu mahkûmlara bilgi verilmelidir. Bir diğer önemli nokta ise AIDS gibi bulaşıcı hastalıkları olan mahkûmların cezaevi içinde tutulması ile hastalığın yayılması ve hasta mahkûmun da durumunun kötüleşmesidir.

Ölümcül veya ciddi rahatsızlıkları olan mahkûmların aile ve arkadaşları ile olan bağları ve iletişimleri çok önemlidir. Ölümcül Hastalığı Olan/ Hasta Mahkûmların Durumlarının İyileştirilmesi İçin Yapılabilecekler Onurlu bir şekilde ölmek her ne olursa olsun bir insan hakkıdır. İşledikleri suçlar nedeniyle mahkûm edilmiş bu insanların haklarının da korunması gerekmektedir. Yaşamları sona ereceği için zaten üzüntü ve keder içinde olan bu mahkûmları ailelerinden, arkadaşlarından ve evlerinden uzakta, yetersiz sağlık ve tıbbi koşullara sahip cezaevlerinde tek başlarına ölmelerine izin vermek sosyal hizmetin de etik kurallarının ihlali demektir. Ölümcül hastalara karşı cezaevi sosyal hizmet uzmanlarının daha hassas ve dikkatli olması gerekmektedir.

Onarıcı adalet anlayışı Onarıcı adalet, toplumun, mağdurların ve faillerin ihtiyaçlarını dengeleyerek suç oluşturan davranışa bir tepki gösterme biçimidir. Onarıcı adalet anlayışında, suçun tazmini için sadece devletin değil, mağdur, fail ve toplumun da rol üstlenmesi, suçlunun eyleminden doğan süreçte sorumluluk alması, yeniden suç işlemenin engellenerek kamu güvenliğinin sağlanması hedeflenmektedir. Denetimli Serbestlik Sistemi 2004 tarih ve 5275 sayılı CGTİHK'nin, "Denetimli serbestlik ve yardım merkezleri ile koruma kurulları" başlıklı 104'üncü maddesi ile yargı sistemimiz içerisine alınmıştır. Denetim, rehberlik ve yönlendirme ve koruma ve önleme olmak üzere temel görev alanları vardır. Denetimli serbestlik sisteminin temel işlevlerin en başta kapatma yerine toplum içinde bireyin izlenmesini ve çeşitli yükümlülükler ile cezanın infazının gerçekleştiği 'denetim' süreci gelmektedir. Bireylerin kriminojenik risk faktörleri, psikolojik, sosyal ve ekonomik ihtiyaçları tespit edilerek, bu alanlarda destek ve kaynakları harekete geçirerek yeniden suç işleminin engellenmesi sağlanmaktadır. Bireyin ve toplumun suçtan korunması, risk-ihtiyaç ve uygunluk felsefesine dayalı olarak bireylerin yeniden suça yönelmelerinin engellenmesi ve buna ilişkin profesyonel çabaların yürütülmesidir.

RİSK DEĞERLENDİRME SİSTEMİ

Risk-İhtiyaç-Uygunluk Denetimli serbestlik uygulamaları her bir birey için bu farklılıkları göz önünde bulundurarak infaz ve iyileştirme çalışmalarının yapılmasını, bireylerin kriminojenik risk ve ihtiyaçları doğrultusunda programların belirlenmesini sağlamaktadır. Bu bağlamda, risk-ihtiyaç-uygunluk anlayışı denetimli serbestlik uygulamalarının temelini oluşturmaktadır. Risk, uygulanacak yükümlülüğün düzeyinin belirlenmesini; ihtiyaç, mükerrer suçun önlenmesine yönelik kriminojenik ihtiyaçların ortaya koyulmasını, uygunluk ise, kişinin bireysel olarak farklılıklarını içerici bir iyileştirme programının belirlenmesini ifade etmektedir.

DENETİMLİ SERBESTLİK UYGULAMALARI

Denetimli Serbestlik Büroları Denetimli serbestlik kararları; öncelikle gelen evrak bürosunca incelenir, ilgili kişiye kararın tebliği için gerekli işlemler gerçekleştirilir, kişi kararı kendine tebliğinden sonraki 15 gün içinde denetimli serbestlik müdürlüğüne başvurusu alınır. Yükümlülerin kayıt ve kabul işlemleri, kayıt kabul bürosunca yapılır. Değerlendirme planlama bürosunca risk ve ihtiyaçlarının belirlenebilmesi için araştırma ve değerlendirme sorularından oluşan bir form (ARDEF) uygulanır ve infaz bürosunca bir denetim planı oluşturulur. Yükümlülerin toplum içinde denetimi ve takibi kolluk birimleri ile iş birliği içinde denetim bürosundaki denetim memurları tarafından yerine getirilir. Denetimli Serbestlik Karar Türleri ve İnfaz Süreci Denetimli serbestlik sisteminde farklı karar türleri ve bu kararlar doğrultusunda izlenen farklı yükümlülükler bulunmaktadır.

Bu karar türleri; tedavi ve denetimli serbestlik (TCK 191), adli kontrol (CMK 109-ÇKK 20), şarta bağlı erken tahliye (CGTİHK 105/A), adli para cezası karşılığı kamuya yararlı bir işte çalıştırılma (CGTİHK 106/3), çocukların denetim altına alınması (ÇKK 36), hükmün açıklanmasının geri bırakılması halinde verilen yükümlülük (CMK 231), kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlar (TCK 50), hapis cezasının ertelenmesi hâlinde verilen yükümlülükler (TCK 51), belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılma (TCK 53), etkin pişmanlık kapsamında verilen denetimli serbestlik (TCK 221), koşullu salıverilme sonrası verilen yükümlülükler (CGTİK 107), mükerrirlere özgü denetimli serbestlik (CGTİHK 108) ve cezanın konutta infazı (CGTİK 110) gibi kararlardır. Adli Kontrol Adli kontrol, şüpheli veya sanığın tutuklanma ve kapatılma yerine bir veya birden fazla yükümlülüğe tabi tutularak, toplum içinde denetimini öngören bir koruma tedbiridir. Tedavi ve Denetimli Serbestlik (TCK 191) Bu maddeye göre, uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanan kişiler hakkında kamu davasının açılmasının ertelenmesi ile cumhuriyet savcısı tarafından soruşturma aşamasında tedavi ve denetimli serbestlik kararlarının verilmesi ve kişinin 5 yıl süreyle takip edilmesi sağlanmaktadır. Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanarak Cezaların İnfazı Koşullu salıverilmesine bir yıl ve daha az süre kalan iyi halli hükümlülerin toplumsal sürece uyumlarını sağlamak, yakın sosyal çevresiyle bağlarını sürdürmelerini ve güçlendirmelerini sağlamak amacıyla kişinin kalan infaz süresinin koşullu salıverilme tarihine kadar olan kısmının denetimli serbestlik tedbiri uygulanmak suretiyle geçirilmesidir.

Adli Para Cezası Karşılığı Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırılma Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 106'ncı maddesinde yapılan düzenleme ile adli para cezasını ödemeyen hükümlülerin ceza infaz kurumlarına girmeleri yerine kamuya yararlı bir işte çalıştırılmaları şeklinde

bir yaptırım öngörülebilir. Çocukların Denetim Altına Alınması (ÇKK 36) Çocuklara özgü güvenlik tedbirleri kapsamında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı, kamu davasının ertelenmesi kararı, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilen ve 5395 sayılı Kanun'un 36'ncı maddesi gereğince denetim altına alınan suçta sürüklenen çocukların, toplum içinde denetimi, takibi ve iyileştirilmesine yönelik rehberlik çalışmaları, ilgili kurumlarla iş birliği içinde yerine getirilir. Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması (CMK 231) Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararının verilmesi halinde kişi, beş yıl süreyle denetim süresine tabi tutulur. Denetim süresi içinde, kişinin başka bir suç işlemesi durumunda yeniden hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilemez. Kısa Süreli Hapis Cezasına Seçenek Yaptırımlar (TCK 50) 5237 sayılı Kanun'un 50'inci maddesinde düzenlemiş olan kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlar; suçlu bireyin kişiliği, suçun işlenmesindeki özellikler, sosyoekonomik durumu, yargılama sürecinde duyduğu pişmanlık ve dikkate alınarak hükümlülerin toplum içinde belli koşullar altında denetime tabi tutulduğu kamusal yaptırımlardır. Hapis Cezasının Ertelenmesi (TCK 51) İşlediği suçtan dolayı iki yıl veya daha az süreyle hapis cezasına mahkûm edilen kişinin cezası ertelenebilir ve kişi hakkında bir yıldan az, üç yıldan fazla olmamak üzere, bir denetim süresi belirlenir. Belli Hakları Kullanmaktan Yoksun Bırakılma (TCK 53) 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 53 üncü maddesinin birinci fıkrasında sayılan hak ve yetkilerin bir kısmının veya tamamının kullanılmasını ya da bir meslek veya sanatın icrasının yasaklanmasını veya sürücü belgesinin geri alınmasını öngören güvenlik tedbirleridir. Etkin Pişmanlık (TCK 221) Türk Ceza Kanunu'nun 221'inci maddesinin beşinci fıkrası kapsamında, örgütü dağıtan veya verdiği bilgilerle örgütün dağılmasını sağlayan, gönüllü olarak örgütten ayrılan veya teslim olan ya da yakalanan, pişmanlık duyarak örgütün dağılmasını veya mensuplarının yakalanmasını sağlayan kurucu, yönetici ve örgüt üyeleri hakkında mahkemelerce etkin pişmanlık hükümleri kapsamında verilen ve etkin pişmanlıktan yararlanan yükümlülerin toplum içinde denetim, takip ve iyileştirmesini öngören bir tedbirdir. Koşullu Salıverilme (CGTİK 107) Ceza ve Güvenlik Tedbirleri Hakkında Kanun'un 107'nci maddesi kapsamında koşullu salıvermede denetim altına alma; mahkeme tarafından koşullu salıverilmesine karar verilen hükümlü hakkında salıverme sonrası denetim süresi içerisinde tedbir veya yükümlülük uygulanmasına karar verilmesidir. Cinsel Suçlardan Hüküm Alanlar Hakkında Denetimli Serbestlik Cinsel saldırı suçundan, çocukların cinsel istismarı suçundan, reşit olmayanla cinsel ilişki suçundan dolayı hapis cezasına mahkûm olanlar hakkında, cezanın infazı sırasında ve koşullu salıverildikleri takdirde denetimli serbestlikten faydalanabilir. Cezanın Konutta İnfazı (CGTİK 110) İlgili yasada belirtildiği üzere, kadın veya 65 yaşını bitirmiş kişilerin mahkûm oldukları altı ay, 70 yaşını bitirmiş kişilerin mahkûm oldukları bir yıl, 75 yaşını bitirmiş kişilerin mahkûm oldukları üç yıl veya daha az süreli hapis cezaları için mahkemece cezanın konutta infazına hükmedilebilir. Elektronik İzleme Elektronik izleme; şüpheli, sanık veya hükümlülerin elektronik yöntem ve araçlar ile toplum içinde izlenmesini, gözetim ve denetim altında tutulmasını sağlayan, bazı adli kontrol tedbirlerinin yerine getirilmesinde, hapis cezası yerine verilen bazı kararların infazında, şartlı salıverilen mağdurun toplum içinde denetim ve takibinde ve toplumun korunmasını destekleyen kararların infaz edilmesinde kullanılan bir yöntemdir. Rehberlik ve İyileştirme Çalışmaları Yükümlü bireylerin denetim planında yer alan rehberlik ve iyileştirme çalışmaları bireysel görüşme, grup çalışmaları ve seminerler şeklinde yürütülmektedir. Bireysel Görüşmeler: Değerlendirme görüşmeleri, yoğun bireysel görüşmeler, uzun süreli bireysel görüşmeler şeklinde yapılmaktadır. **Grup çalışmaları:** Sigara, Alkol ve Madde Bağımlılığı Tedavi Programı, Öfke Kontrolü Programı, Hayat İçin Değişim Programı (HAYDE), Adım Adım Değişim, Denetimli Serbestlik Gençlik Programı'dır. Koruma kurulları Koruma kurulları, 5402 sayılı Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kanunu gereğince, adalet komisyonunun bulunduğu yerlerde cumhuriyet başsavcısının başkanlığında, suçtan zarar görenler ile ceza infaz kurumlarından salıverilen hükümlülere "yardımcı olmak" üzere oluşturulmuştur. Etkili Müdahale Süreci Denetimli serbestlik sisteminde iyileştirme faaliyetlerinin başarılı ve etkin bir şekilde yürütülmesi için bazı önemli prensiplerin sağlanması gerekmektedir. Bunlar; personel yetkinliği, etkili müdahale programları ve kurumlar arası iş birliğidir.

CEZA İNFAZ SİSTEMİNİN GELİŞİMİ

Ceza “bir şeyin bedeli ve karşılığı” anlamına gelen Arapça kökenli bir kelimedir. Cezada esas olan, işlenen fiil ile verilecek karşılık arasında uygun bir dengenin sağlanmasıdır. İnfaz, bir suç hakkında verilen emri, hükmü yerine getirme anlamına gelmektedir. Cezanın infazı ise kişi hakkında kesinleşmiş mahkeme kararının uygulanmasıdır. Kararın uygulandığı yere de ceza infaz kurumu denilmektedir. Cezanın anlamı sadece bedel ödetmek değil, kuralları ihlal eden kurallara uyar hale getirmektir. Ceza infaz sisteminin en önemli unsuru hükümlü ve tutukluların hürriyetlerinin kısıtlanarak hapsedildiği ceza infaz kurumlarıdır.

Ceza infaz kurumları hapisshanesiz yüzyıllardan sonra tarihin belli bir döneminde ortaya çıkmış ve 18. yüzyıldan itibaren sürekli reform edilerek günümüzdeki modern halini almıştır. Hapishane kurumunun ortaya çıkmasıyla birlikte suçlunun bedeni yerine ruhunun ve bilincinin cezalandırılması ön plana çıkmıştır. İlk modern cezaevi 1829 yılında Philadelphia yakınlarında Amerika’da açılmıştır. Mimari tasarımı ile pek çok yeniliği barındıran cezaevi hücre tipi olup, mahkûmun tecrit edilmesi esasıyla hizmet vermiştir. Amerika’da bir başka uygulama 1823 yılında kurulan Auburn Cezaevi’nde ilk kez denenmiştir. Bu sistemde mahkûmlar geceleri yalnız bir odada kalmakta, gündüzleri ise az bir ücret karşılığı atölyelerde çalıştırılmakta ve yemek zamanında topluca bir araya gelmekteydiler. Mahkûmların birbirleriyle konuşmaları kesinlikle yasaklanmıştı.

CEZA İNFAZ KURUMLARI

Ceza infaz kurumu yargılama sonrası kesinleşmiş hürriyeti bağlayıcı cezaların uygulandığı açık, yarı açık ve kapalı mekânlardır. Tutukluluk kararları tevkifevlerinde infaz olunmaktadır. Ceza infaz kurumları çocuklar, kadınlar, yetişkin erkekler ve akıl sağlığı bozukluğu olan hükümlüler için ayrı birimlerden oluşmaktadır. Ceza infaz kurumları; kapalı, yüksek güvenlikli kapalı, kadın kapalı, çocuk kapalı, gençlik kapalı, gözlem ve sınıflandırma merkezleri ile açık ceza infaz kurumları ve çocuk eğitimevleri şeklinde türlere ayrılmaktadır. Türkiye’de 2019 yılı Adalet Bakanlığı verilerine göre 353 ceza infaz kurumu bulunmaktadır. Bu ceza infaz kurumlarının; 271’i kapalı ceza infaz kurumu, 75’i müstakil açık ceza infaz kurumu, 4’ü çocuk eğitimevi, 9’u kadın kapalı, 7’si kadın açık, 7’si çocuk kapalı ceza infaz kurumudur. Hükümlülerin yaşı, cinsiyeti, işlediği suçlar gibi bazı özellikleri dikkate alınarak gruplandırılmaları ihtiyacı farklı türden cezaevlerinin olmasını gerekli kılmıştır.

CEZA İNFAZ KURUMLARINDA PSİKOSOSYAL SERVİS

Türkiye’de ceza infaz kurumlarında psikososyal servis tarafından yürütülen hizmetler, bireyselleştirme esasına dayalı olarak iyileştirme amaçlı çalışmalardır. Ceza infaz sisteminde temel hedef hükümlüye en uygun ceza şeklini uygulayarak suçtan arınmasını ve yeniden topluma katkı sağlayan bireye dönüşmesini sağlamaktır. İyileştirme çalışmalarıyla hükümlülerin kuruma ilk girişinden tahliyesine kadar geçen süreçte fiziksel ve zihinsel sağlıklarını sürdürmeleri ya da bunlara yeniden kavuşmaları için gerekli önlemlerin alınması ve suçluluk duygusundan kurtulmaları amaçlanmaktadır (Balçioğlu, 2016, s. 410). İyileştirme çalışmaları kapsamında hükümlünün ihtiyaç duyduğu destek ve rehberlik hizmetleri psikososyal serviste görevli sosyal çalışmacı ve diğer meslek elemanları tarafından planlanıp yerine getirilmektedir.

Hükümlülerin sorun ve gereksinimleri içinde buldukları gelişim dönemi ya da yaşam döngüsüne göre değişmektedir. Bu nedenle cezaevi adli sosyal hizmet uygulamalarında hükümlülerin yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, medeni durumları göz önünde bulundurulmaktadır. Örneğin erkek hükümlülerin kadın hükümlülere göre yeniden suç işleme olasılıkları daha yüksektir. İçinde buldukları gelişim dönemi nedeniyle çocuklara yönelik farklı sosyalleşme programı uygulanmaktadır. Kadın hükümlülerin küçük çocuklarının olması gereksinimlerini farklılaştırmaktadır. Ayrıca cezaevinde bulunmak hükümlülerde damgalanmaya ve ön yargıya maruz kalmaya neden olduğu için yeniden olumlu ve yapıcı ilişkiler kurabilmelerini sağlayacak şekilde başa çıkma becerileri geliştirilmelidir.

HÜKÜMLÜLERE YÖNELİK SOSYAL HİZMET MÜDAHALESİ

Ceza infaz kurumlarında sosyal hizmet müdahale süreci tanışma ve bağlantı kurmayla başlayıp sonlandırma ve izleme aşamasıyla son bulmaktadır. Hükümlülere yönelik sosyal hizmet müdahalesi kuruma ilk girişte, ceza infaz sürecinde ve salıverme öncesi hazırlık aşamasında psikososyal destek şeklinde uygulanmaktadır. Cezaevine ilk girişte güven ilişkisinin tesis edilmesi ve mahkûmun etkili bir şekilde değerlendirebilmesi için sabırlı bir terapötik yakınlık kurma süreci yürütülmelidir.

Ceza infaz kurumunda bulunan hükümlülerde zihinsel yetersizlik, kişilik bozukluğu, alkol ve madde

bağımlılığı, depresyon, kaygı bozukluğu gibi çeşitli psikolojik bozukluklar görülebilir. Buna benzer durumlar cezaevinde görev yapan sosyal çalışmacı açısından zorlayıcı etki oluşturmaktadır. Bu nedenle ceza infaz kurumlarında görev yapan sosyal çalışmacı psikopatoloji konusunda bilgi sahibi olmalı, direnç ve isteksizlikle başa çıkma yollarını bilmelidir. Suçlu bireyler görüşme sürecinde yanıtıcı davranabilmekte ve oldukça dirençli olabilmektedir. Hükümlü ile yakın ve destekleyici bir ilişki kurulmalı, açık ve kapalı uçlu sorularla cezaevi öncesi yaşamı ve cezaevine girme süreci anlaşılmalı çalışılmalıdır. Hükümlünün kullandığı düzeyde kelimeler kullanılması terapötik yakınlık kurulması açısından yararlı olabilir.

Görüşmede kişinin isminin kullanılması mümkünse bir sonraki görüşmede hatırlanması, göz teması kurulması, doğal ve sakin bir ses tonuyla konuşulması önemlidir. Dinleme sürecinde sözel ve sözsüz mesajlara dikkat edilmelidir. Örneğin hükümlü, kayıpların kendisi için önemli olmadığını söylediği halde gözleri dolabilir, bakışlarını kaçırabilir. Sosyal çalışmacı hükümlünün söyledikleri hakkında aktif düşünme süreci yürütmeli ve söylenenleri yorumlamalıdır. Hükümlü konuşurken başka konuları düşünmek, anlatılanları önemsememek, kişinin başka özelliğine odaklanmak, anlatılanları ön yargıyla yorumlamak, onun söylemiş olduğu başka bir şeyi düşünmek, konuşma tamamlanmadan sözünü kesmek gibi durumlar görüşmecinin etkili dinleme yapmadığının göstergesidir.

HÜKÜMLÜLERİN ZORLAYICI DURUMLARIYLA BAŞA ÇIKMA

Suçlular zorlayıcı ve incitici deneyimler yaşamış, sosyal dışlanmaya maruz kalmış ve insanlara karşı güveni zedelenmiş bireyler oldukları için zorlayıcı davranışlarda bulunma olasılıkları yüksektir.

Cezaevi ortamı bireyin yaşam döngüsünü kesintiye uğratmakta, sosyal çevresinden ve sevdiklerinden uzaklaşmasına neden olmaktadır. Sınırlı bir yaşam alanında daha önce hiç tanımadığı suçlu bireylerle bir arada olma ve katı kurallara uymak zorunda kalma hükümlülerde kaygı, depresyon, anksiyete gibi sorunlara yol açmaktadır. Bu nedenle hükümlülerin psikososyal açıdan yardım alma konusunda direnç göstermeleri normal kabul edilmelidir. Sosyal çalışmacı hükümlünün direncinin kendi bireysel geçmişinden kaynaklandığının bilincinde olarak tutarlı, sabırlı ve umutlu tavrını sürdürmelidir.

ONARICI ADALET VE ADLİ SOSYAL HİZMET İLİŞKİSİ I

Klasik cezalandırma daha önceki bölümlerde de değinildiği gibi kapalı kurumlarda cezanın çekildiği ve yaşam koşullarının çok ağır olduğu bir yöntemdir. Yapılan araştırmalar özellikle çocuk ve gençlerin, katı cezalandırma yöntemleri yerine, rehabilite edici alternatif programlara dâhil edilerek suç eyleminden uzaklaştırılabileceğini göstermiştir. Bu nedenle batı ülkeleri, onarıcı adalet (restorative justice) felsefesiyle, çocuk ve gençler için alternatif programlar geliştirmiştir. Söz konusu programlar sadece alternatif programlar değil aynı zamanda tamamlayıcı programlar olarak da tanımlanmaktadır. Ülkemizde mevcut durumda onarıcı adalet programları henüz yeterince gelişmiş değildir.

ONARICI ADALET NEDİR?

Onarıcı adalet bir problem çözme yaklaşımı olup, problemin çözümüne gerekli olduğu durumlarda, mağduru, faili, sosyal ağlarını, yargı organlarını ve toplumu dâhil etmektir. Onarıcı adalet programlarında klasik cezalandırma anlayıştan farklı olarak çatışmanın taraflarının çözüme aktif olarak katılımı sözkonusudur. Bu sayede mağdur ve fail buluşması sağlanmakta ve çatışmanın olumsuz sonuçları hafifletilmeye çalışılmaktadır. Özellikle mağdurun yaşamış olduğu olumsuzluğun hafifletilmesi ve failin de karşısındaki kişiye vermiş olduğu psikolojik ve maddi zararın boyutlarını anlaması hedeflenmektedir. Onarıcı adalet, fazlasıyla resmileştirilmiş bir ceza adalet sistemine alternatif olarak, geleneksel yargılamadaki “suçlama” ve “suçluluk” dan ziyade “sorumluluk” ve “zararın onarımı” na odaklanarak, tarafların iletişimi ve insanileştirilmesi aracılığıyla adalete erişime çabalar. Sosyal Hizmet Ansiklopedisi’nde; Onarıcı adalet; “kaynağını yerel nüfusların geleneklerinden ve geleneksel dini uygulamalardan alan, çatışmaları çözmek için kullanılan yöntemler için bir şemsiye tanımdır. Üç uçlu adalet sisteminde onarıcı adalet; genellikle eğitilmiş bir uzmanın gözetiminde bir suç ve yanlıştan etkilenen kurbanı, suçluya ve toplumun tümüne adalet sunmaya çalışan taraf olmayan bir yaklaşımdır” şeklinde tanımlanmaktadır. Onarıcı adaletin temelinde üç ilke yatmaktadır. Bunlar; a) Adalet, kişilerin gördükleri zararın onarılması yönünde çalışmasını gerektirir. b) Suçtan doğrudan ve en fazla etkilenen kişilere, talep etmeleri halinde adalet sürecine katılmaları için fırsat sağlanmalıdır. c) Devletin rolü adil bir kamu düzenini korumak, toplumun rolü ise adil bir barış düzeni inşa etmek ve sürdürmektir.

ONARICI ADALETİ FAALİYETE GEÇİRMEK

Son yıllardaki onarıcı adalet programları üç biçimde kendini göstermektedir: aile grup konferansı (görüşmesi), kurban-suçlu konferansı (görüşmesi) ve onarma. Politika ve uygulamanın kesişim noktasında onarıcı girişimler; sosyal hizmetin güçlendirme ve güçler yaklaşımı ile benzerdir. Onarıcı adalet sadece anlaşmazlıkları barışçıl yollarla çözmek için kullanılan stratejilerden ibaret değildir. Ayrıca mağdurların haklarının savunuculuğunu yapmak ve suçluların tedavisi için de çalışmaktadır. Uyulmayan kurallar veya verilmesi gereken cezalardan ziyade onarıcı adalet, öncelikle suçtan etkilenen kişilere odaklanmaktadır. Tüm dünyada onarıcı adalet; 1974 yılında Ontario’da iki şartlı tahliye memurunun iki olası suçluyu mağdurun evine zorla sokmaya çalışmasından bu yana çok yol kat etmiştir. Onarıcı adalet “yeni bir yüzyıl için yeni bir model”, “paradigma değişimi” ve “devrim” şeklinde tanımlanmıştır. Önce uygulama ve deneylerde ortaya çıkmış, ardından teori ve kavramlar gelmiştir. “Onarıcı Adalet” kavramı ve bu çerçevede geliştirilen alternatif programlar başta Yeni Zelanda, Kanada, Avustralya, Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallıklar, Finlandiya olmak üzere 80’in üzerinde ülkede uygulama alanı bulmaktadır. Bu ülkeler arasında özellikle Yeni Zelanda, Avustralya ve Kanada onarıcı adalet felsefesinin yayılması ve çeşitli formlarının uygulanmasındaki başarıları konusunda öne çıkmaktadırlar. En iyi bilinen onarıcı adalet programı, mağdurlara dikkatli bir şekilde yaklaşılarak ve yaşadığı olumsuz olayın etkileri azaltılmaya çalışılarak, mağdurun suçlu ile yüzleşmesini sağlamaktır.

SOSYAL HİZMET AÇISINDAN ONARICI ADALET

Sosyal hizmet alanında onarıcı adalet kavramının kullanımı; açıkça bu alandaki en üretken ve en çok alıntılanan kişi olan Minnesota Üniversitesinde sosyal hizmet profesörü ve Onarıcı Adalet ve Arabuluculuk Merkezinin müdürü olan Mark Umbreit ile başlar. Kitapları doğrudan sosyal hizmet mesleğine atıfta bulunmasa da içeriğinde sosyal hizmetten bahsetmektedir. Umbreit, sosyal hizmet uzmanlarının toplum örgütleyicisi, program geliştirici, eğitimci ve arabulucu olarak hayati rollerine dikkat çekmiştir. Onarıcı adalet uygulamasında aile ile çalışma da son derece önemlidir. Örneğin; grup

görüşmesi, çocuk refahı ve ebeveyn-çocuk çatışması olan aileler arasında yaşanan sorunların çözümünü amacıyla kullanılabilir. Ayrıca ekip çalışması sırasında sosyal hizmet uzmanları; kendi kültürüne uygun olan modeller ve ilişkilerdeki cinsiyete dayalı güç dengesizlikleri ve olası kadın istismarı konularında savunuculuk yapabilir.

Onarıcı adalet; baskıcı adalet sistemi uygulamalarına karşı bir panzehirdir. Yakın zamanda sosyal hizmetin güçler perspektifinin onarıcı adalet ile uyumlu olduğu görülmüştür. Bunun sonucunda bütünleşik bir model olan onarıcı güçler perspektifi ortaya çıkmıştır. Adalet sistemi içerisinde üzerinde durulan en önemli nokta, bütün taraflar için onarılma ve iyileşmedir, cezalandırmanın olmaması gerekmektedir. Taraflı olarak düşünülen cezalandırmacı adalet sistemindeki kazanan kaybeden kavramlarının aksine, onarıcı adalet programında diyalog ve doğruyu söyleme, ileriye dönük hataları engelleme ve stres altındaki bütün tarafları iyileştirme önemlidir. Genel olarak, ceza adalet sisteminin içinde onarıcı adalet uygulamasının başarıyla başlatılabileceği dört temel nokta; kolluk, savcılık, mahkeme ve cezanın infazı aşamasıdır. Toplum içinde suçların farklılaşmasından dolayı tek tip onarıcı adalet uygulamasından daha ziyade, çok yönlü uygulamalar söz konusu olmuştur. Bu tür uygulamalar ya da programlar ülkelerin kültürel ve yerel özelliklerine göre değişmektedir.

ONARICI ADALETİN TEMEL BİLEŞENLERİ

Onarıcı adaletin temel unsurları, onarıcı süreç, onarıcı sonuç, taraflar ve kolaylaştırıcıyı sayılabilir.

Onarıcı süreç; genellikle bir kolaylaştırıcının yardımıyla, mağdurun ve failin ve uygun olduğu durumlarda bir suçtan etkilenen diğer bireylerin veya toplum üyelerinin suçtan doğan sorunların çözümünü için, hep beraber etkin olarak katıldığı herhangi bir süreç anlamına gelmektedir. Onarıcı sonuç; onarıcı bir süreç sonucunda varılan bir anlaşma anlamına gelir. Taraflar; mağdur, fail ve onarıcı sürece dâhil olabilecek ve suçtan etkilenen diğer bireyler veya toplum üyeleri anlamına gelir.

Kolaylaştırıcı/moderatör; onarıcı bir süreçte tarafların katılımını adil ve tarafsız bir biçimde kolaylaştırma işlevini yerine getiren kişi anlamına gelir.

ONARICI ADALET PROGRAMININ UYGULANMASI İÇİN TEMEL KOŞULLAR

Onarıcı adalet programının klasik cezalandırma yerine kullanılabilmesi için bazı temel koşulların olması gerekmektedir. Yani her suçlu kişi için onarıcı adalet programı uygulanmaz. Onarıcı adalet uygulanabilmesi için; a) Suça verilen yanıt mağdur tarafından uğranılan zararı mümkün olduğunca gidermeli. b) Faillere davranışlarının kabul edilemez olduğu ve suçun mağdur ve toplum için bazı gerçek sonuçları olduğu anlatılmaya çalışılmalı. c) Failler hareketlerinin sorumluluğunu kabul etmeli. d) Mağdurlar ihtiyaçlarını ifade etme ve failin verdiği zararın giderilmesi için en iyi yolun bulunmasına katılma fırsatına sahip olmalı. e) Toplumun bu sürece katkıda bulunma sorumluluğu olduğu kabul edilmelidir.

ONARICI ADALET PROGRAMLARI VE CEZA ADALET SİSTEMİ

Onarıcı adalet programları yargılama öncesinde, yargılama sırasında veya yargılama sonrasında uygulanabilir. Bu şekilde tasarlanmış pek çok program vardır.

ONARICI ADALET PROGRAMINDA ÖNE ÇIKAN PROGRAM TÜRLERİ

Onarıcı adalet programlarının büyük bir kısmı kamu organları tarafından yürütülmektedir. Bunlar mahkeme merkezli, kolluk merkezli ve toplum merkezli olarak kar amacı gütmeyen kuruluşlar tarafından yürütülen programlardır. Her ne kadar kamu makamları uzmanlardan faydalansa da toplum merkezli programlar toplum içindeki eğitilmiş gönüllülerden yardım alır. Onarıcı adalet programları temel olarak çok sayıda farklılık içerse de birçok ortak yönleri de vardır. Mikro seviyede onarıcı adalet; mağdurlar ve suçlular arasındaki görüşmelerde kendini gösterir. Aile gruplarında ve iyileşme çemberlerinde ritüeller yerine getirilir. Tüm modellerin ortak noktası adaleti sağlamaktır. Durumlar; kişilerarası şiddetten, okul zorbalığına; toplu insan kaçırmadan savaşa kadar çeşitlilik gösterebilir. Sosyal hizmet uygulaması ile en çok ilgisi olan uygulamalar mağdur/suçlu görüşmesi, onarma, aile görüşmesi ve iyileşme çemberleridir.

Mağdur Fail Arabuluculuğu (MFA) Genel manada onarıcı adalet anlayışı üzerinde gelişen ve ilk olarak 1970'li yıllarda Kanada'da uygulamaya konulan "mağdur-fail uzlaşması" profesyonel ve eğitilmiş bir arabulucu nezaretinde fail ve mağdurun gönüllü olarak başlattığı ve devam ettirdiği yüz yüze görüşme ve diyaloga geçme seansları olarak tarif edilebilir. Bu iletişim süreci, bir toplantı esnasında doğrudan yapılabileceği gibi dolaylı olarak da (mekik arabuluculuğu) yapılabilir. İletişim sürecinin dolaylı olarak yapılması halinde, arabulucu "iki taraf arasındaki aracı" olarak hareket etmektedir. Mekik arabuluculuğunun dışında bir diğer yöntem de mağdur vekilinin sürece dâhil edilmesidir. Bu durum, fail ile yapılacak bir toplantıya mağdurun yerine geçecek bir kişinin katılması (mağdurun akrabası, arkadaşı veya mağdur tarafından seçilecek başka bir kişi) anlamına gelir. Kuzey İrlanda'da, mağdurun telefonla, video konferans aracılığıyla veya başka bir yöntemle katılma imkânı vardır.

Çoğu ülkede, davaları MFA uygulamasına bir adli makam (hâkim ve/veya savcı) yönlendirmektedir.

Ancak çok az sayıda ülkede, polis de yönlendirmeyi yapabilmektedir. Hapishane personelinin (psikologlar, sosyal hizmet uzmanları ve eğitimciler) failin mağdurun zararını tazmin etme isteğini ve kapasitesini belirleyebilmesi yetkisi vardır. Mağdur fail arabuluculuğu (MFA), onarıcı adalet olarak anılan ilk uygulamalardan biridir.

ONARICI ADALET VE SOSYAL HİZMET İLİŞKİSİ II MAĞDUR FAİL ARABULUCULUĞU (MFA)

En bilinen çeşidi ile kurban- suçlu görüşmesi adalet sistemi içinde uygulanmaktadır. Mahkemeden havale edilen süreçte kurbanlar ve suçlular duygularını değiş tokuş etmek ve tazminat anlaşmalarını konuşmak için buluşurlar. Armour (2002), cinayet vakalarında suçlu- kurban görüşmesinin başlaması konusunda isteklidir. Kurbanların aileleri genellikle sevdikleri kişileri kendilerinden çalan suçlu hakkında bilgi edinmek isterler ve Armour'un belirttiğine göre bu nedenle bazen katil ile görüşmek isterler. Hayatta kalanların, yaşadıkları suç eyleminin hayatlarını nasıl etkilediğine dair sunumlar yaptıkları kurban- etki panellerinin sayısı artmaktadır. Genel olarak bu paneller; kurbanlara yardım eden programlardır ve ıslah personeli ve eğitilmiş gönüllüleri tarafından düzenlenir. Bu panellerin amacı suçluların kurbanlar ve aileleri ile empati kurmasını sağlamaktadır. Sosyal hizmet uzmanları aktif olarak kurban/ suçlu görüşmelerinin her alanında bulunurlar. **ÖRNEKLERLE MFA**

PROGRAMI SONUCUNDA ORTAYA ÇIKACAK ONARIMLAR

Geleneksel anlamda yanlışların doğruya çevrilmesi, yargılamanın ardından başlayan dava yoluyla meydana gelir. Mahkeme süreci, agresif tartışma ve psikolojik atakların stratejik olarak kullanıldığı bir savaş alanı gibi olan ortam Orta Çağ'ın fiziksel düellolarına benzemektedir. Bu vakalarda bir taraf kazanır, diğer taraf kaybeder. Hawaii'de yaşlılarla eski çatışma çözme süreci olan "ho'oponopo" nun yeniden hayata geçirilmesi ve sosyal hizmet uzmanlarının bu geleneği nasıl uygulaması gerektiği üzerine çalışmaktadır. Sosyal sorunların çözümü için doğal kaynak olan bilge yaşlılar ve aileler ile çalışan sosyal hizmet uzmanları, bu uygulama ile toplumun doğal kaynaklarına ve güçler perspektifinin ana ilkesine dokunabilirler. Onarıcı adalet girişimleri sadece birey ve aile odaklı değildir. Aynı zamanda adil olmayan muamele gören bütün nüfus gruplarına da uygulanabilir. Irk ayrımcılığından dolayı ortaya çıkan zararlara örnek olarak Güney Afrika'da toplanan Doğruluk Komisyonu; onarıcı adaletin en güçlü örneklerindedir. Onarıcı uygulamalar, çoğunlukla insanlığa karşı işlenen suçların sorumluluğunun alınmasına ek olarak parasal telafileri de içermektedir. Sosyal hizmet uzmanları bu telafi süreçlerinde resmi olarak yer almasalar da, bu barış sağlama sürecinde ortaya çıkan değerler sosyal hizmetin sosyal adalet, insan hakları ve marjinal grupların güçlendirilmesi değerleri ile uygundur.

AİLE GRUP GÖRÜŞMESİ/ KONFERANSLARI

Yeni Zelanda'daki Maori geleneğinden gelişen aile grup görüşmesi, belli bir durumdan en çok etkilenen ve çözüme ihtiyaç duyan insanlarla gerçekleştirilir. Çocuk istismarı, ilgili ve sorumlu geniş aile üyeleri ile görüşme yapılarak çözümlenebilecek konulara bir örnektir. Okullarda yaşanan şiddet, engelli kişilere yönelik olumsuz davranışlar vb. konularda aile konferansları yapılmaktadır. Ülkemizde de okullarda birbirlerine zorbalık yapan öğrenciler arasında amatör arabuluculuk uygulamaları yapılmaktadır. Aileler bu sürece dâhil edilmektedir. Ancak bu uygulamalar profesyonel değildir. Okullarda okul sosyal hizmet biriminin oluşturulması akranlar arasında yaşanabilecek olumsuzlukların çözümü için profesyonel uygulamaların gelişmesine yardımcı olabilir. **İYİLEŞME ÇEMBERLERİ** Bu yenilikçi yaklaşım; bir suç nedeniyle travma yaşamış ve aile veya toplum desteğine ihtiyaç duyan kurban veya hayatta kalanlarla ile çalışma için uygundur. Bu format; sevdikleri ile yeniden beraber olmak için alkol veya madde bağımlılığından kurtulmak isteyenler için de idealdir. Onarıcı stratejilere verilen tüm bu örneklerin ortak noktaları; yüz yüze iletişim, doğruyu söyleme, kişisel güçlendirme ve tüm tarafların iyileşmesidir.

DİĞER PROGRAMLAR

Onarıcı adalet uygulamalarının güçlendirilmesi amacıyla organizasyonlar (okullar vb.), aile ve akrabalar, suç işleyen kişinin cezasının tayini konusunda etkili olabileceği hususunda yöreklendirilmelidirler. Gençlere yönelik alternatif onarıcı adalet programları geliştirilmiştir. Bunlardan biri Portekiz'deki Porto Alegre Gençlik Adalet Programı'dır. İngiltere'de ise gençlere yönelik fail panelleri uygulamaları yaygındır. İngiltere'de ise gençlere yönelik fail panelleri uygulamaları yaygındır. Yaşları 10 ile 17 arasında olan ve ilk kez bir mahkeme önüne gelmiş olan genç failer, suçları hapis cezası gerektirmeyecek derecede hafif ise panellerine yönlendirilirler.

ONARICI ADALETİN SOSYAL HİZMET DEĞERLERİ VE EĞİTİMİ İLE İLİŞKİSİ

NASW'nin Etik Kuralları'na (1996) göre sosyal hizmetin temel değerleri; hizmet, sosyal adalet, kişi onuru ve değeri, insan ilişkilerinin önemi, dürüstlük ve yeterlidir. Onarıcı adalet tüm bu ilkelere

sahiptir ve sosyal hizmet ile onarıcı adaletin en önemli ortaklığı, müracaatçılarına karşı yasalar önünde eşit davranmak, yani sosyal adaleti sağlamaktır. Avusturya’da, seksenlerin başında, on sekiz yaşından küçük olanlar ile çalışan sosyal hizmet uzmanları, onarıcı adalet programı içerisinde yer alan arabuluculuk programlarının ivedilikle uygulanmasını talep etmişlerdir. Almanya’da, özellikle arabuluculukla ilgili ilk girişimler 1984 yılında, sadece yetişkinlere yönelik olarak mahkemenin adli yardım hizmetlerinin girişimi ile ortaya çıkmıştır.

Doksanlı yılların sonunda, Alman meslektaşlarıyla yaptıkları bilgi alışverişinin etkisiyle, bir grup Polonyalı akademisyen ve sosyal hizmet uzmanı, onarıcı adalet uygulamalarının hem yetişkinler hem de reşit olmayanlara yönelik olarak hayata geçirilmesini teşvik etmiştir. Belçika’daki ceza arabuluculuk programı, adalet sistemi içerisine tamamen yerleştirilmiş ve yasal açıdan emredici programlara örnek olarak gösterilmiştir. Onarıcı adaletin öğretileri dünya üzerindeki büyük dinlerde karşılık bulur. Örneğin; Yahudilerin “tikkun” (iyileştir, onar ve dünyayı değiştir ilkesi) ve Hristiyanların affetme ve kötülüğü iyilikle yenme inancı buna örnek olabilir. Doğu’da ise Konfüçyüsçülük; insan doğasının özünün iyi olduğuna inanmaktadır.

MÜDAHALELERİN ETKİLİLİĞİNE DAİR ARAŞTIRMA BULGULARI

Tedavinin etkililiğini belirleyecek en iyi kanıt, müdahaleyi alan bir grup ile almayan kontrol grubuna ait sonuçlardan elde edilir. Bu gibi çalışmalar onarıcı adalet alanında azdır. Çoğu yapılan araştırma müdahaleden sonra izleme görüşmeleri ile katılımcıların tatmin olma oranını değerlendiren araştırmalardır. Sonuçlar ise çoğunlukla iyidir. Avustralya’da onarıcı görüşmeler alan ve mahkemeye çıkan suça sürüklenen çocuklar üzerinde kontrollü deneyler serisi uygulamıştır. Toplamda elde edilen sonuçlar ise olumludur. İngiltere’de diğer onarıcı adalet araştırmaları oldukça cesaret verici sonuçlar ortaya koymaktadır. Fakat özellikle ciddi şiddet olayları sonucunda yapılan görüşmelerin, suçlu davranışları ve tekrar suç işleme oranlarına etkisi konusunda, daha fazla araştırma yapılması gerekmektedir.

TÜRKİYE’DE DURUM

Onarıcı adalet programı Türkiye’de yeni bir uygulamadır. Türkiye’de arabuluculuk hizmetleri Adalet Bakanlığına bağlı Hukuk İşleri Genel Müdürlüğüne bağlı Arabuluculuk Daire Başkanlığı koordinesinde yürütülmektedir. 22 Haziran 2012 tarihinde 6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu (HUAK), Resmî Gazete’de yayınlanması ile yürürlüğe girmiştir. 26 Ocak 2013 tarihinde Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu Yönetmeliği’nin (HUAK Yönetmeliği) yayımlanmasıyla da resmî olarak uygulanmaya başlamıştır.

Temel kanunlara ek olarak, bahse konu mevzuat Türkiye’de arabuluculuğun işleyişi ile ilgili temel ilkeleri kapsamaktadır. 2012 yılı itibarıyla çıkan bu mevzuat ile arabuluculuk uygulamaları başlamıştır. Ancak gelişmiş ülkelerde yaşanan gelişmelerden halen çok uzaktır. Bununla birlikte 2005 yılında kabul edilen 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu’nda fail çocuğun mağdura verdiği zararın ödeneğine dair maddeler olmakla birlikte bu bölümde anlatılan uygulamalardan hâlen farklıdır. Ülkemizde onarıcı adalet programları henüz yeterli olmamasına karşın, onarıcı adalet yaklaşımı doğrultusunda özellikle çocuk mahkemesi hâkimleri tarafından alternatif çözümler üretilmeye çalışılmaktadır. Onarıcı adalet ilkeleri etkili bir şekilde geleneksel ceza adalet süreçlerinin resmiliği ve sosyal hizmet etik değerleri arasında bir köprü oluşturmaktadır. Kişisel ve toplumsal güçlendirme, ruhsallık, çatışma çözümü, diyalog ile ilişkilerin iyileştirilmesi ve yöre insanlarından ilham alınan yeni karar verme teknikleri ile onarıcı adalet, uygulamayı politika ile bütünleştirmektedir. Onarıcı adalet programları dünya çapında gelişmekte ve ülkelerde kültürel aktarım ile kurulmaktadır. Politika yapımcıların, sosyal adalet ile daha uyumlu olan onarıcı stratejileri öğrenmesi ve daha insancıl olan adalet sistemleri için yapılacak planlama, politika ve kolaylaştırıcı hizmetlere katılması gerekmektedir.

ADLİ SOSYAL HİZMET İÇERİSİNDE MAĞDURLARA YÖNELİK ÇALIŞMALAR

Ceza kanunlarının ihlal edilmesi yoluyla, bireysel veya toplu olarak, fiziksel ve ruhsal biçimde yaralanan, manevi acılar çeken, ekonomik kayba uğrayan, temel hakları esaslı bir biçimde zayıflayan ve bu suretle zarar gören kimselere “mağdur” denilmektedir. Mağdurun suçluya göre ikinci plana atılmasında, ceza hukukunun cezanın önleme amacını esas alan siyaseti de etkili olmuştur. Fakat onarıcı adalet anlayışı ile birlikte suça karşı daha farklı bir anlayış ve hem mağdur hem de toplumu da kapsayan bir bakış sergilenmeye başlanmıştır. Dolayısıyla suçtan doğrudan zarar gören ve örselenen bireyin psiko-sosyal sağlığının korunması ve yeniden örselenebilirliğinin engellenerek, mağdur hakları çerçevesinde savunuculuğunun yapılması gerekmektedir. Profesyonel bir sosyal hizmet uzmanı, kaçınılmaz olarak sosyal, çevresel ve yasal sorunlardan etkilenen farklı bireylerle, gruplarla, ailelerle ve toplumlara karşılaşmaktadır. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanının, müracaatçı gruplarını etkileyecek olan politika ve mevzuat bilgisini uzmanlaşmış alan deneyimi ile desteklemesi gerekmektedir.

MAĞDURLARA YÖNELİK ADLİ SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI

Eş Şiddeti Mağduru Kadınları Destekleme: Mağdur Savunuculuğu Adli sosyal hizmet uzmanı, ceza adalet sisteminde ya da cezaevinde çalışan sosyal hizmet uzmanı olarak bilinir. Mağdurlara yönelik çalışmalar içinde eşin ya da partner şiddetine maruz kalmış olan kadınlarla çalışmalar, hem ödüllendirici hem de zorlayıcıdır. Tüm kadınların partnerlerinden şiddet görme ihtimalleri varken bazı kadınlar daha büyük mağduriyete uğrama riski altındadırlar. Düşük gelirli kadınlar yüksek gelirli kadınlardan daha yüksek oranda şiddete uğrama riski altındadır. Mağdurlara yardım çabaları 1970’lerin başında resmileşmiş olup ilk yardım programı San Francisco ve Washington’da kurulmuştur. Yetişkin mağdurlar arasında ilk dikkati çekenler cinsel saldırı ve eş/ partner şiddetine maruz kalan kadınlar olmuştur. Bunun sonucunda, 1976’da partner şiddeti problemini incelemek için ulusal kadın örgütlerinin çabaları sonucu bir iş ekibi ve 1978’de de cinsel saldırıya karşı ulusal bir koordinasyon kurulmuştur. Savunucunun ilk sorumluluğu mağdurun öncelikli temel ihtiyaçlarının derhal karşılanmasını sağlamaktır. Bunlar, yasal yardım, finansal destek ve güvenli barınma ihtiyaçları olabilir. Savunucu, mağdurun devletin mağdurlar için ayırdığı bütçeden ve güvenli yapılar olan sığınma evleri gibi kaynaklardan faydalanmasına aracılık eder.

MAĞDUR- SUÇLU ARABULUCULUĞU

Daha çok failin ıslahının ve yeniden topluma kazandırılmasının hedeflendiği bir sistem, mağdurun ötelenmesine ve kendi kaderine bırakılmasına neden olabilmektedir. Failin ıslah edilmesi ve tekrar topluma kazandırılması önemlidir. Fakat mağdurun suç sebebiyle yaşadığı kötü tecrübe sonucu oluşan psikolojik, sosyal ve ekonomik zararların düzeltilmesi ya da en azından tamir edilmesi de mağdurun topluma kazandırılabilmesi için gereklidir. “Mağdur- fail arabuluculuğu”, en yaygın “onarıcı adalet” programlarından ve eğitilmiş bir arabulucunun yardımıyla, suçun mağduru ile failinin, güvenli ve denetimli bir ortamda bir araya getirilmesi sürecini ifade eder. Mağdur-suçlu arabuluculuğunda öncelikle mağdur odaklıdır. Özellikle çocuk ve ergen yaşta suça sürüklenmiş olan bireylerin daha güvenli ve yapılandırılmış ortamlarda doğrudan davranışlarının sorumluluğunu üstlenebilmesi ve verdiği zararı telafi edebilmesi amaçlanmaktadır. Mağdur-suçlu arabuluculuğunda arabulucu öncelikle suç hakkındaki hikâyesini dinler. Sonrasında, programı ve çalışmanın potansiyel faydalarını açıklar ve hem suçlunun hem de mağdurun katılımını destekler. Bu toplantılara suçlunun aile üyeleri ve diğer yakınları da katılabilir. Arabulucu, programın faydalarından bahsederek bu sürece katılımı için mağduru ikna ederken mağdur bu arabulucuk sürecine katılma veya süreçten ayrılma kararını kendi vermektedir. Arabuluculuk, mağdur ve suçlu arasında yüz yüze konferans yöntemiyle başlar ve anlaşmanın kabulü ile sona erer. Arabuluculuk safhası süresince tamamlanması gereken dört temel görev vardır. Bunlar, arabuluculuk aşamasını yürütmek, mağdurun uğradığı zararın tazmini için imza ile güvence alma, arabuluculuk faaliyetlerini takip etme ve gerektiğinde tarafları başka kaynaklara yönlendirmedir.

DÜNYADA MAĞDUR HAKLARINI SAVUNAN ÖRGÜTLER: MAĞDURLARA YÖNELİK HİZMETLER

ABD’de “Suç Mağduru Ofisi” (Office of Victims of Crime; OVC), bölgesel kurumlara fon dağıtımlarından ve yerel alanlarda mağdur yardımı sağlayan diğer programlardan sorumludur. Diğer önemli mağdur savunma örgütü; özel, kar amacı gütmeyen, mağdur ve tanık yardım programı örgütü

olan “Mağdurlara Yardım İçin Ulusal Örgüt”tür. (National Organization for Victim Assistance; NOVA). Mağdur haklarını savunan örgütlerden bazıları: Suç Mağdurları İçin Ulusal Merkez (National Center for Victims of Crimes; NCVC), Güvenilir Ufuk (Safe Horizon), Adil Bir Toplumda Suç Mağdurları (Crime Victim for A Just Society) ve Cinayet Mağdurlarına Destek Grubu (Homicide Victim Support Group)dur. Devlet düzeyinde, mağdur/ tanık yardım programları, suç adalet sistemindeki mağdurların tekrar haksızlığa uğrama ihtimalini minimuma indirmek ve mahkeme sürecinde mağdurları-tanıkları işbirliğine teşvik etmek için kurulmuştur. Bu programların bazı temel hedefleri; Duruşma bildirimleri ve mahkeme süreci hakkında mağdur ve tanıklara bilgi sağlama, Mağdurların mahkeme sürecine uyumunu sağlama ve onlara eşlik etme, Tazminat ve faydalanabilecekleri hizmetler hakkında mağdurları bilgilendirme ve Mağdurlar ve tanıkların hakları ile ilgili bilgilendirmedir. Mağdur hizmet programları kriz müdahalesi sunar. Eyalet ve yerel düzeydeki temel kolluk kuvvetleri içinde yer almaktadır. Birçok mağdur yardım programına 1980’de federal bağış fonları tarafından ekonomik destek sağlanmıştır. Bazılarına da yerel şehir yöneticileri fon sağlamaktadır. Mağdur hizmet programları, polis birimlerindeki yargıya bağlı olarak, tek kişilik bürolarda çalışan pek çok sosyal çalışmacı ve danışman vardır. Mağdur bireyler; tıbbi ücretler, danışman ücretleri ve suç sonucunda oluşan zarardan kaynaklanan ödemeler için finansal tazminat alabilirler.

MAĞDUR HİZMET PROGRAMI İÇİN UYGULAMA ÖNERİLERİ

Araştırmalar göstermektedir ki mağdur hizmetleri programı uygulamalarında üç ana dayanak vardır. Birincisi; farkındalıktır. Mağdur hizmet programı; hizmetler hakkında farkındalığı artırma ve kamuoyunu eğitime işini daha iyi yapmalıdır. İkincisi; doğrudan ulaşımı sağlamaktır. Mağdur hizmet programları, çoğunlukla hizmetten yararlanan ve bu hizmete ihtiyaç duyanlara odaklanır. Üçüncüsü; diğer meslek elemanları ile işbirliğidir. Mağdurlara hizmet sağlayan kişiler, mağdurların çoklu ihtiyaçlarını öğrenmek amacı ile aracılık ve işbirliğini iyi yürütebilmelidir. Mağdur hizmetleri ve mağdur-tanık yardımları programında çalışan sosyal hizmet uzmanlarının görevi, hizmetleri genişletmek ve farklı kaynaklardan destek almayı devam ettirmektir. Sosyal hizmet uzmanı, mağdur hizmetlerinde; bütün düzeylerde (birey, aile, grup, toplum) etkili olabilir ve makro düzeyde, adalet sistemi içindeki hizmetleri geliştirebilir.

TÜRKİYE’ DE MAĞDURLARA YÖNELİK HİZMETLER

Türkiye Cumhuriyeti Anayasa’sına bakıldığında sanık haklarını içeren birçok madde bulunmasına rağmen mağdur haklarını içeren madde bulunmadığı görülmektedir. Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu tarafından “Merkezi ve yerel kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarının kadın ve çocuklara yönelik şiddetle mücadele kapasite ve imkânlarının değerlendirilmesi” konulu, 30.05.2013 tarihli araştırma ve inceleme raporu ve Adalet Bakanlığı İç Denetim Birimi Başkanlığı tarafından hazırlanan ceza adalet sisteminde mağdur haklarıyla ilgili uygulama ve aksaklıkların tespiti ve yaşanan sorunların giderilmesi amacıyla mağdurların ceza yargılaması sırasında karşılaştıkları problemlerin irdelenmesine yönelik düzenlenen 28.06.2013 tarihli raporda; “Ülkemizde mağdurlara yönelik yapılacak hizmetleri düzenleyen ve bu hizmetleri yerine getirecek teşkilatlanmayı belirleyen temel bir kanun bulunmayışı” temel eksiklik olarak belirtilmiştir. İstanbul Sözleşmesi olarak anılan“ Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi” 11.05.2011 tarihinde İstanbul’da kabul edilmiştir. Mağdurlara; suç sonrası yaşadıkları olumsuz dönemde destek olmak, rehberlik hizmeti sunmak, suç sonrası mağduriyetler yaşamasının önüne geçmek ve benzer sair hizmetleri yerine getirmek üzere mağdur hakları alanında uzmanlaşmış, hizmet kitlesi sadece mağdurlar olan bir birimin Adalet Bakanlığı bünyesinde kurulması zorunluluğu ortaya çıkmış ve 18 Kasım 2013 tarihinde Ceza İşleri Genel Müdürlüğü bünyesinde Mağdur Hakları Daire Başkanlığı kurulmuştur. Türkiye’de mağdur hakları ile ilgili birtakım hizmetleri sınırlı olarak yürüten yapılar bulunmaktadır. Mesela, hem devlet eliyle hem de sivil toplum desteği ile kurulan kadın sığınma evleri ve baroların kurmuş oldukları bir kısım bürolar, Türkiye’de faaliyet gösteren ve bazı suç mağdurlarına sınırlı destek sunan yapılanmalara örnek olarak gösterilebilir. Ancak bu tür çalışmalar yapan kuruluşların genellikle çocuklara, kadınlara, yaşlı ve malullere yönelik sınırlı hizmetler verdikleri ve çalışma alanlarına girmeyen birçok suç mağduriyeti ile pek ilgilenemedikleri veya hedef grupları için yürüttükleri mevcut hizmetlerini sunarken bile çoğu zaman yetersiz veya desteksiz kaldıkları görülmektedir.

Tüm bu olumsuzluklara karşın süreç içerisinde Türkiye’de mağdur haklarına yönelik olarak Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliğinin yürürlüğe girmesi ve Mağdur Hakları Daire Başkanlığının kurulması gibi yeni düzenlemeler yapılmış olduğu görülmektedir. 05.03.2013 tarihli ve 28578 sayılı Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği’nde yer aldığı üzere Denetimli Serbestlik Müdürlüklerinde Mağdur Destek Hizmetleri Büroları kurulmaktadır.